

Künye:

Sayı: 55
Yıl: 2026
Sayfa: 99-122

 Hasan ÇETİNEL^{a*}

^a Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi, hasancetinel@gmail.com

* Sorumlu Yazar

Geliş Tarihi: 01.11.2025
Kabul Tarihi: 18.02.2026
Yayın Tarihi: 30.04.2026

Atıf:

Çetinel, H. (2026). Çocuğun Değerler Eğitimine İlişkin Eşlerin Birbirlerinden Beklentileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *bilimname*, 55, 99-122.
<https://doi.org/10.28949/bilimname.1814973>

Screened by
 iThenticate[®]
for Authors & Researchers

Çocuğun Değerler Eğitimine İlişkin Eşlerin Birbirlerinden Beklentileri Üzerine Nitel Bir Araştırma

Öz

Değerler, kültüre ve topluma anlam veren ölçütler olmanın yanı sıra bireyin hayatın anlamı ve gidişatıyla ilgili farklı seçenekler arasında bulunduğu tercihleri belirleyen felsefi, manevi, psikolojik boyutları olan yargıları kapsamaktadır. Değerler, aynı zamanda bireye kendisini diğer insanlarla kıyaslayarak ahlaki kimliğini şekillendirmesi yönünde katkı sağlarlar. Çocuklar için değerler eğitiminin ilk basamağında, dünyaya ve hayata dair ilk öğrenmelerini gözlem ve taklit yoluyla gerçekleştirdikleri aile ortamı yer almaktadır. Araştırma, değerler eğitiminde ailenin en önemli unsurlardan olduğu varsayımından hareketle, değerler eğitiminde ebeveyn rollerinin etkisine ve eşlerin birbirlerinden beklentilerine odaklanmaktadır. Araştırmada, zorunlu eğitim çağında çocukları olan altı adet ebeveyn ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, literatür temelinde yorumlayıcı fenomenolojik analizlere tabi tutulmuştur. Buna göre eşler, çocuklarında daha çok aile kurumunun da varlığını borçlu olduğu başta dürüstlük, merhamet, hoşgörü gibi temel değerlerle, vatanperverlik gibi milli değerler ile adalet gibi temel evrensel değerlerden oluşan sınırlı bir değerler listesini ön plana çıkarmaktadırlar. Söz konusu değerlerin çocuklarında yer etmesi için karşılıklı emek ve çabaları noktasında müspet görüşler ortaya koyan ebeveynlerin, gerek kendileri gerekse eşlerinde gözlemledikleri hatalara da yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu eleştiriler arasında, çalışan anne olgusu nedeniyle çocuğuna yeterince vakit ayıramamanın yarattığı eksiklik ve yetişememe özeleştirisi; çocuğa yaklaşım farklılıklarından kaynaklı eşler arası tutarsızlık eleştirisi; internet ve sosyal medyada geçirilen uzun süreler ile çocuğun disiplinize olmasına engel ebeveyn tutumlarına yönelik eleştiriler ön plana çıkmaktadır. Ailelerin çocuklarının değerler eğitimi noktasında sınırlı çevresel destek aldıkları; nasihat ve rol modellik vurgularına rağmen değer açıklama, ahlaki muhakeme gibi değerler eğitimi yöntemlerine başvurmadıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Değer, Değerler eğitimi, Aile, Ebeveyn.

A Qualitative Study on Spouses' Expectations of Each Other Regarding Children's Values Education

Abstract

Values, beyond serving as cultural and social standards of meaning, encompass philosophical, spiritual, and psychological judgments that shape an individual's choices amid life's diverse possibilities and meanings. They also contribute to the construction of moral identity by enabling self-comparison with others. For children, the foundational stage of values education unfolds within the family context, where early perceptions of life and the world are primarily formed through observation and imitation. This study, grounded in the assumption that the family is a central component in values education, explores parental roles and mutual expectations in this process. In-depth interviews were conducted with six parents of school-age children. The data obtained were subjected to interpretative phenomenological analysis informed by existing literature. Findings indicate that parents predominantly emphasize a limited

set of values—such as honesty, compassion, and tolerance (as foundational familial virtues), patriotism (as a national value), and justice (as a universal principle). While expressing a shared commitment to instilling these values in their children, parents also voiced self- and partner-directed criticisms. These include concerns over limited time spent with children due to working motherhood, inconsistencies in parenting styles, and the disruptive impact of excessive screen time on discipline. Furthermore, despite highlighting the importance of modeling and moral counsel, most families receive minimal external support and do not engage with structured pedagogical methods such as values clarification or moral reasoning.

[The English Extended Abstract is available at the end of the article.]

Keywords: Religious Education, Values, Values education, Family, Parents.

Giriş

Sözlükte, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; fehamet, kadir, kıymet.” olarak tanımlanan değer, “Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.” (“değer ne demek TDK Sözlük Anlamı”, 22 Kasım 2023) anlamıyla da felsefi bir zemine oturmaktadır. Değer, aynı zamanda felsefeciler açısından etiğin, estetiğin ve siyaset felsefesinin de bir parçası sayılmaktadır. Değerler konusunu psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri ortak zemininde önemli kılan husus ise, değerlerin bireyin tutum belirlemede üstlendiği roldür. Çünkü değerler, insanların etik davranış hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğu, neyin arzu edilir neyinse alçakça olduğu vb. konularda taşıdıkları fikirlerdir (Marshall, 2020, 133-134). İnsan ve toplum tarafından neyin iyi, neyin arzu edilir olduğunu belirleyen ahlaki, sosyal ve estetik ilkeler (Vandenbos, 2015, 1129) olarak ön plana çıkan değerler, hem bireye hem de topluma tutum ve yön tayin etme fonksiyonlarıyla ön plana çıkmaktadır.

Değer söz konusu olduğunda duruma öznenin, kişiliğin karışması gerekir. Bu durum, öznenin değer biçtiği nesneye teorik, zihinsel bir yöneliminden ziyade pratik bir tavırla yönelmesini ifade eder. Öznenin nesneye atfettiği değer, nesnenin asli özellikleri dışında öznenin kendi şahsi amacı ve hareketleri doğrultusunda, nesneye sonradan eklediği bir niteliktir. Değer, bu noktadan sonra değerli bir şey olarak görülmek suretiyle objektifleştirilir ve nesneye yansıtılır. Buna dayalı olarak değer bir ölçü olarak, olanla olması gereken ayırımına tabi olduğu göz ardı edilmemelidir. Öznenin değer biçme tarzı ve buna dayalı biçtiği değer her zaman doğru olamayabileceği gibi öznenin nesne ya da olguya biçtiği değer, tartışmalı da olabilir (Cevizci, 2017, 492-493). Örneğin, bazı bireyler için değerlerin kaynağı haz olabilirken, bazıları içinse kendisini arzu ettiği sonuçlara ulaştırdığı doğrultuda pragmatik (faydacı) değer ilkesi olabilmektedir.

Değerin, öznenin her hangi bir nesneye, olguya ya da olaya onunla kurduğu ilişkiden bağımsız, olgu bilincinden sonra yüklediği bir nitelik olması, söz konusu değeri öznenin kişiliğiyle ilişkili kılmaktadır (Cevizci, 2017, 492). Değer ve kişilik arasında kurulan bu bağ, değerlerin öğrenilebilir ve öğretilebilir bir olgu oluşuna zemin teşkil eder. Değer-kişilik ilişkisinin yanı sıra değerlerin, kişiliğin şekillenmesinde önemli rolü olan inanç ve toplumsal normlarla olan ilişkisi de değeri, bir eğitim unsuru kılmaktadır. İnançlarla olan bağı aynı zamanda değer olgusunu, din eğitimi biliminin de alanına dâhil etmektedir. Zira inançlar, müntesiplerini yaşarken belirli değer perspektiflerini benimsemelerine teşvik etmeleri; değerlere ilişkin kendi içerisinde bütünlük arz eden bir değerler hiyerarşisi oluşmasına katkı sunmaları; birey ve toplum arasındaki uyuma yarar sağlamaları; belirli değerlerin nesiller arasında aktarımına aracılık etmeleri gibi nedenlerle değerler eğitimine önemli katkılar sunmaktadırlar (Keskin, 2016, 132). Meydan, değer-din ilişkisine zemin teşkil edebilecek şu ifadelerle yer verir: “Din aşkın bir bilgi kaynağı olarak bireye varlığın mahiyeti, iyilik ve kötülüğü ayırmanın temel kriterleri, insanlar arası ilişkileri düzenleyen temel değer ve yasaları verir.” (Meydan, 2022, 155).

Değerler eğitimi kavramlaştırması, son dönemde literatürde kendine has bir alan olarak gelişim gösterse de uygulamada ahlak, etik kavramlarıyla iç içe kullanılmaya devam etmektedir. Değerler eğitimi literatürdeki manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel gelişim, karakter eğitimi, erdemler eğitimi gibi diğer kavramsallaştırmalarla yakından ilgilidir (Fyffe vd., 2004, 105).

Değerlerin inançlar ve toplumsal normlarla olan ilişkisi, bireyin kişilik özelliklerinin belirleyiciliği altında ortaya çıkan değer süreçlerinin varlığı, konuyu aile, okul ve siyaset gibi kurumların sorumluluk alanına dâhil etmektedir. Değerler eğitiminin başladığı ve en etkili olduğu yer ise, ailedir. Çetintaş, her çocuğun fitrat üzere doğduğu ancak anne babasının zaman içerisinde onu farklı dinlere yönlendirebileceği yönündeki rivayete işaretle fitratın, üzerine ne yazılırsa ona göre şekil alan boş bir alan olmadığı, onun özel bir içeriğe sahip, özgün bir yapı olduğu vurgusunda bulunur. Ayrıca İhvanı Safa'da fitratın "hazır ve yatkın olma" şeklinde bir içeriğe sahip olduğunu aktaran Çetintaş, Farabî'ye göre de bir insanın doğuştan dokumacı ya da kâtip olarak doğmayacağı, ancak buna yatkın yaratılabileceği verisinden hareketle ahlaklı, faziletli ya da faziletsiz oluşun da doğuştan olmayacağı ancak bir temayülün mümkün olabileceği görüşünü aktarır (Çetintaş, 2021, 61-62).

Çocuğu kuşatan ilk sosyal çevre olarak anne-baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları, yaklaşımları çocukta vicdanın oluşumuna etki eder ve çocuğun aileden öğrendiği ilk davranış kalıpları hayatı boyunca ona rehberlik eder (Şimşir - Dilmaç, 2016, 187). Ünal, Adler'e dayandırarak karakter oluşumunda en derin ve kalıcı izlerin hayatın ilk beş yılında aile yaşantısı içerisinde olduğu bilgisini paylaşır. Ayrıca Lickona'ya atıfta bulunarak, çocukların tüm gelişim alanlarında (bilişsel, sosyal ve ahlaki) en önemli etkinin aile kurumuna ait olduğunu ve bu yönüyle de aile kurumunun desteklenmesi gerektiğini vurgular (Ünal, 2019, 49).

İlk sosyalleşme alanı olarak aile, çocuğun benliğinin oluştuğu ve şekillendiği yerdir. Ailenin kurucu unsurları olarak anne ve babaların çocuklarına içinde yaşadıkları toplumu tanıtmaları, toplumsal süreçlere ayak uydurmaları, toplumsal normlar ve kültür hakkında bilgi verme yükümlülükleri mevcuttur. Sağlıklı bireylerin yetişmelerinin önkoşulları arasında iyi bir aile ortamında büyüme gereksinimi vardır. Yaşayan bir organizmaya benzetilebilecek olan aileyi oluşturan bireylerden birinin problemi, tüm aileyi olumsuz etkileyecektir. Ebeveynin kişilik yapısı, çocuğa bakışı ve çocuğa davranış biçimi çocuğun yaşamını derinden etkilemektedir (Şimşir - Dilmaç, 2016, 269-271).

Ebeveyn uygulamaları ve ebeveyn değerleri, çocuğun gelişimini doğrudan etkileyen sosyal bir mekanizmadır. Weis ve arkadaşları, anne eğitiminin çocuğun davranış düzenlemesine ve okul başarısına etkisi üzerine yaptıkları bir çalışmada, Trommsdorff'a ait bir çalışmanın bulgularına yer verirler. ABD'de 8-12 yaş arası çocuklar ve ebeveynleri üzerine yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre, ebeveyn beklentileri ve ebeveyn uygulamaları, ailenin kültürel geçmişine bağlı olmak üzere çocukların okul başarılarına etki etmektedir ve çocukta davranış düzenlemenin gelişimi, ebeveyn değerleri ve ebeveyn uygulamaları gibi kültürel etkiye bağlı sosyalleşme süreçlerinde gizlidir (Weis vd., 2023, 693).

Aile ortamının bir çocuk edinmeye hazır olması, yalnızca bir çocuğun doğması, gelişmesi için gereken maddi imkânlarla sahip olmakla açıklanabilecek bir durum değildir. Bir çocuk yetiştirmek için gereken aile ortamı, ebeveynin çocuğa karşı tutumu, çocuğa bakış açısı, bu anlamda edindiği bilgi ve becerilerinin yanı sıra onu etkileyecek bütün maddi ve manevi değerlerini de kapsamaktadır (Başaran, 2021, 9).

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Özgün Değeri

Okullarda yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerinin bilişsel, beceriye dayalı ve değerler eğitime yönelik hedefleri mevcuttur. Çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde okul ikliminin ve öğretmenlerin rolü yadsınamaz. Ancak çocuğun yakın çevresinin en önemli unsuru olan aile desteği olmaksızın okullarda yapılacak değerler eğitimi ve karakter kazandırma çalışmaları eksik ve etkisiz kalacaktır. Ailenin

kurucu unsurları olan ebeveynin çocuğun değerler eğitimine ilişkin farkındalıkları, duyarlılıkları ve bilinçli rol modellikleri gibi hususlar, bu süreci destekleyen ve besleyen durumlardır. Araştırmanın konusunu, eşlerin çocuklarında görmek istedikleri değerlere yönelik kendi içgörülerinin ne olduğunu, eşlerinin bu konudaki durumunu nasıl nitelediklerini ve söz konusu değerleri çocuklarının kazanması, içselleştirmesi adına gerek kendi başlarına gerekse eşyle birlikte ne tür stratejiler izleyebileceklerini belirlemek oluşturmaktadır.

Araştırmanın, ebeveyn figürünün çocuğun ahlaki gelişimine, değerler eğitimine büyük ölçüde etkide bulunduğu dair bir ön kabulü (varsayım) bulunmaktadır. Araştırma, bu varsayımdan hareketle, çocuğun değerler eğitiminde ebeveyn rollerinin etkisine, bu noktada eşlerin birbirlerinden beklentilerine odaklanmanın yanı sıra, değerler eğitiminde eşlerin birbirlerinden beklentilerini, önceliklerini tespit etmek ve bunlara dayalı analizlerde, yorum ve yordamalarda bulunmayı amaçlamaktadır.

Değerler eğitimi, çocukların değerler eğitimi, okul ve ailede değerler eğitimi vb. kavramsallaştırmalar altında pek çok araştırma mevcut olsa da bu çalışmanın özgün araştırma problemi ve ebeveynlerle görüşmeye dayalı yöntemiyle literatüre katkı sunması beklenmektedir.

B. Araştırmaya Dair Bir Sınırlılık

Bu araştırmanın odak problemini, ahlakın fitrîliği, değerlerin kaynağı, kişinin doğuştan bir değer potansiyeline sahip olup olmadığı, değerlerin izafiliği, vb. daha çok felsefenin özellikle de ahlak felsefesinin konu alanına giren teorik tartışmalar oluşturmamaktadır. Ancak ihtiyaç duyulan noktalarda, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin fenomenolojik analizlerine temel teşkil etmesi açısından değerler eğitiminin felsefi, psikolojik, eğitsel boyutlarına, ilgili literatür doğrultusunda temas edilmektedir.

C. Araştırma Yöntemi

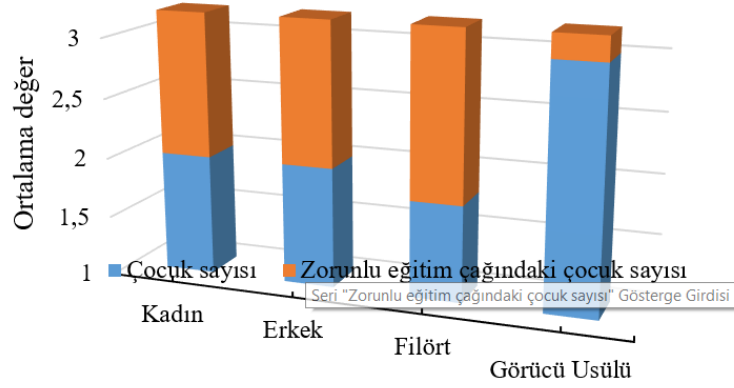
Araştırmada altı evli çift ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, uzman görüşlerine başvurularak yapılandırılmış on bir adet soru çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında ihtiyaç duyulan noktalarda katılımcılara açıklamalar yapılmış, bağlama uygun yeni sorularla hedeflenen bilimsel katkı artırılmaya çalışılmıştır. Nitel veri toplama tekniklerinden olan derinlemesine görüşme, araştırmacı ile katılımcı arasında gerçekleşen sözlü iletişime dayalıdır ve amaç katılımcının belirli bir konu ve olgu hakkındaki tecrübelerini, duygu ve düşüncelerini serbestçe ortaya koymasını sağlamaktır. Katılımcıların belirli bir konuya dair neler bildiklerini, onlar için nelerin değerli ve önemli olduğunu, meseleye ilişkin hislerini, tutum ve duygularını keşfetmek için uygulanır. Her ne kadar araştırmacı tarafından görüşmenin kontrolü açısından bir program söz konusu olsa da katılımcıların cevapları, görüşmenin yönünü belirlemektedir (Cohen vd., 2021, 535).

Görüşmelerden elde edilen bulgular, literatür ekseninde yorumlayıcı fenomenolojik (olgubilim) analizlere tabi tutulmuştur. Dünya hakkındaki düşüncelerimizin temelinde deneyimlerimizin yer aldığı fikrine dayanan fenomenolojik araştırma yöntemiyle araştırmacı, bu deneyimleri tanımlama, açıklama ve yorumlama amacı güder (Cohen vd., 2021, 300). Fenomenolojik çalışmalar, farkında olunan ancak derinlikli ve ayrıntıya dayalı bilgi sahibi olmadığımız konulara odaklanmaktadır ve bu tür araştırmaların veri kaynağı, araştırmanın odaklandığı olguyu bizzat yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek, yansıtabilecek birey, yahut gruplardır (Büyüköztürk vd., 2016, 21). Özetle fenomenolojik araştırmalarda araştırmacı, sıradan insanların olaylara bakış açılarını ve olayların karşılıklı etkileşimini anlama çabası içerisindedir (Bogdan - Biklen, 2022, 27).

Araştırmada yer alan katılımcılar, "kota örneklem" yoluyla seçilmişlerdir. Kota örneklem, "İnceleme ve araştırma konusu olan topluluğun belli özelliklerini yansıtılabilmek için, topluluğun içinde yalnız belli özelliklerde olan örneklerin alınmasını gerektiren araştırma yöntemidir." (Kılıç, 2013, 44).

Bu örneklem türünde evrende var olan ve örneklemde görülmesi gereken özelliklere ilk aşamada araştırmacı karar verir (Cohen vd., 2021). Araştırmanın örnekleminin, aralarında evlilik birlikteliği devam eden ve zorunlu eğitim çağında çocukları olan çiftler olması hedeflenmiştir. Katılımcılar gönüllülük esas alınarak seçilmişler ve araştırma hakkında sözlü bilgilendirmenin yanı sıra yazılı onam formuyla da bilgilendirilmişlerdir.

Grafik 1: Katılımcıların Evlilik Türleri, Çocuk Sayısı ve Zorunlu Eğitim Çağındaki Çocuk Sayısına İlişkin Grafik.

Nitel bir araştırmada, bulgulardan hareketle genellemelere gitmekten daha ziyade belirli bir konu, olgu ya da durumun derinlemesine analizi hedeflendiğinden, çalışma grubu sınırlı tutulmuştur. İzlenmesi gereken net bir yol olmadığı için nitel araştırmalarda örneklem seçimi, nicel araştırmalara nazaran daha zordur. Önemli olan, neyi bilmek istediğiniz ve araştırmanın amacının ne olduğu, eldeki kaynaklar ile ne tür analiz ve sonuçlara ulaştığınızdır. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünden ziyade, araştırmacının gözlem ve analizleri sonucu ortaya koyduğu geçerlik, anlamlılık ve algılamalar ile zengin bilgi içeren durumlar önemlidir. Büyüköztürk vd., Patton'dan alıntılanarak, nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü hesaplamamanın bir kurala bağlı olmadığını belirtir. Örneklem büyüklüğünü belirlerken neyi bilmek istediğiniz, araştırmanın amacı, neyin yararlı ve önemli olduğu, sahip olunan zaman ve kaynakların durumu göz önünde bulundurulmalıdır (Büyüköztürk vd., 2016, 94).

D. Bulgular ve Tartışma

Görüşmelerden elde edilen veriler, fenomenolojik analizlere tabi tutulurken görüşlerine yer verilen erkek katılımcılar 'E', kadın katılımcılar ise 'K' kısaltması ile ve kişisel verilerinin korunması amacıyla sırasız bir şekilde "E1-E6; K1-K6" şeklinde kodlanmışlardır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin analizi, araştırmacı tarafından uzman görüşleri alınarak oluşturulan soru formu ekseninde fenomenolojik analizlere tabi tutulmuştur. Bu açıdan bakıldığında araştırmacı, çalışmaya dâhil olan ebeveynlerin bizzat yaşantı ve tecrübelerini merkeze alan bir yaklaşımla onların araştırma problemlerine bakış açılarını ve etkileşimlerini anlama çabasıyla, fenomenolojik analizlere yönelmiştir.

1. Değerlerin İzafiliği ve Öznelliği

Katılımcılara yapılan görüşmelerde ilk olarak, "Çocuğunuzda öncelikle görmek istediğiniz değerler nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan farklı yanıtlar, onların değerlere kendi ideolojik, inanca dayalı, öznel tecrübeleri üzerinden bir bakış açısı geliştirdiklerini gösterir niteliktedir. Örnek vermek gerekirse: E3 çocuğunda görmeyi istediği değerler arasında "adalet", "merhamet", "empati" ve "saygı" değerlerine yer verirken; "Bu değerlerden bir tanesini en başa yazarsanız bu hangisi olurdu?" sorusuna da "adalet" olarak cevap vermiştir. Açıklama yaparken de, "Bendeki adalet duygusunu ben uzun uzun anlatırım yalnız... Şöyle ki ben kişisel olarak kendisini Kur'an'la tanımlayan bir insanım. Dolayısıyla Kuran'ın içerisindeki ve dışındaki çizgi benim için çok önemli. Kur'an bana ne

söylüyorsa ne bir eksik ne bir fazla. Bunu kabul ederim.”. Görüşmenin devamında değerlere ilişkin argümanlarını sunarken Kur’an-ı Kerim’den referanslar sunması da çocuğun değerler eğitimine dini bir perspektif kazandırdığını göstermektedir.

K1, çocuğunda görmek istediği değerler sorulduğunda, “Ülkesini seven bir çocuk olmasını istiyorum öncelikle ülkemizin değerlerini... Her ne kadar ona göre yetiştirmeye çalışsak bile belki başaramıyoruz. Kurucusu olan Atatürk’ten başlayıp, devamında onunla ilerlemesini istiyorum.” cevabını vermiştir. Çocuğun değerler eğitiminde ebeveynin öznel deneyiminin önemini vurgulayacak şekilde, kendisinin çocuğunu Atatürkçü yetiştirmeye çalıştığını belirtmiştir.

Ebeveynin öznel deneyiminin, değerlere bakış açısı üzerine etkisini göstermesi açısından K2 ile yapılan görüşme de örnek verilebilir. “Çocuğunuzda öncelikle görmek istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar arasında en çok tekrarlanan değerler arasında “dürüstlük” yer almaktadır. Sonrasında yöneltilen “Bu değerlerden bir tanesini en başa yazarsanız bu hangisi olurdu?” sorusuna verilen yanıtlarda da varlığını sürdürmekte ve yedi katılımcı, bu soruya “dürüstlük” şeklinde cevap vermektedir. Derinlemesine görüşme tekniğine uygun şekilde araştırmacı tarafından K2’ye, “Peki dürüstlük değerine yaptığınız vurguda, dürüst olmamaktan kaynaklı yaşadığınız bir olay etkili olabilir mi?” sorusu yöneltilmiştir. K2, “Yani küçükken anneler babalar çocukları üzülmesin diye ufak tefek yalanlar söylerler ama sonrasında biz küçük bile olsak, (doğruyu öğrendiğimizde) bu durum bizi kırar. Aslında ben de küçükken annemle, babamla bu durumu çok yaşadım.” derken, dürüstlük değerine yaptığı vurguda kendi küçüklük yaşantılarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Ebeveyn Beklentilerinde Bir Değerler Hiyerarşisinden Bahsetmek Mümkün mü?

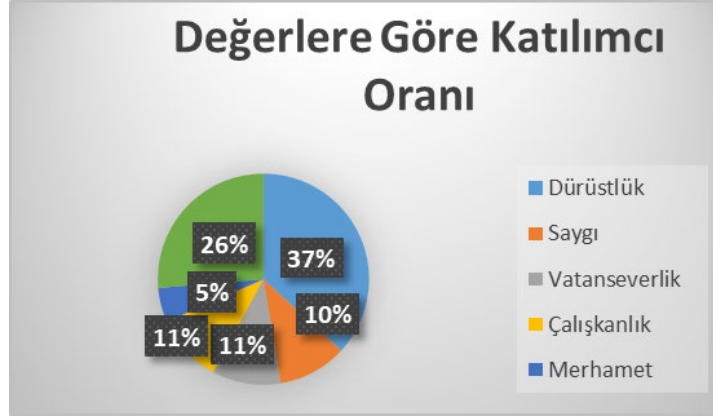
Görüşmeler sırasında ebeveynlere, herhangi bir değerler hiyerarşisi sınırlaması yapılmamıştır. Fenomenolojik analizlerde temel hedefin katılımcının belirli bir olgu, olay, durum hakkındaki tutum, düşünce ve yargılarını tespit olduğu verisinden hareketle, “Çocuğunuzda öncelikle görmek istediğiniz değerler nelerdir?” sorusu yöneltilirken, katılımcılara herhangi bir değerler sınıflandırılması sunulmamıştır. Amaç, anne ve babaların çocuklarının değerler eğitimine ilişkin ilgi, tutum ve tavırlarına yönelik bir durum tespiti olduğu için önlerine, onları var olandan uzaklaştırıp ideal olanı seçmeye yöneltecek bir değerler sınıflandırması tablosu konmamıştır. Yalnızca görüşmenin tıkandığı noktalarda araştırmacı tarafından sınırlı müdahaleler ile görüşmeye açılım sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, değerlerin felsefi arka planı hakkında sınırlı bilgi sahibi olan ve literatürdeki değerler sınıflandırmalarını bilmeleri beklenemeyecek katılımcılar, “Çocuğunuzda öncelikle görmek istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna sınırlı, ancak önem verdikleri değerleri içeren cevaplar vermişlerdir. Zira bir değer ve kültür aktarım merkezi olarak kabul edilen ailenin, sağlıklı temeller üzerine kurulması ve varlığını sürdürmesi de aile fertlerinin sahip olmaları ve içselleştirmeleri gereken birtakım değerlerin varlığına bağlıdır ve bunların başında da dürüstlük değeri gelmektedir.

Sağlam, Perry, Roceach, Schwartz vb. bilim insanlarına ait, literatürde var olan değerler sınıflandırmalarına örnekler verdikten sonra, farklı dünya kültürlerinde ayrı bir öneme sahip olan aile için önem ifade eden “sevgi”, “sadakat”, “dürüstlük”, “saygı”, “paylaşım”, “sıcaklık” ve “güven” değerlerine temas eder (Sağlam, 2020, 13). Dolayısıyla katılımcıların, çocukları için öncelik atfettikleri değerleri ifade ederken öğrenilen kültürel değerler ve inançların etkisi göz ardı edilmemelidir. Farklı toplumlarda ebeveynlerin, kendi inançlarıyla tutarlı fikirleri çocuklarına aktarmak için ebeveynlik rollerini kullandıkları bilinmektedir (Novianti vd., 2023, 7).

Yapılan görüşmeler sırasında katılımcılar, bir değerler hiyerarşisinden bahsetmenin mümkün olmayacağı, kısa ve dar kapsamlı cevaplar vermişlerdir. Cevaplarında, çocuklarında görmek istedikleri değerlerin başında, aile kurumunun varlığının gerektirdiği, dürüstlük ve saygı gibi temel değerler dikkat çekmektedir. Katılımcıların çocuklarında öncelikle görmek ve onların içselleştirmelerini

istedikleri değerler arasında; “Dürüstlük” (E1; E4; E5; K2; K4; K5; K6); “Saygı” (E2; E6); “Vatanseverlik” (E2; K1); “Çalışkanlık” (K2; K3); “Merhamet” (K3) değerleri ön plana çıkmaktadır. Bunların yanı sıra “Ahlaki değerler” şeklinde genellemeye başvurdukları da görülmüştür (E1; K1; K4; K5; K6).

Grafik 2: Katılımcıların Çocuklarında Görmeyi ve İçselleştirmelerini İstedikleri Başlıca Değerler

Ebeveynin aile içerisinde benimsediği değerler, onların dikkate aldığı değerlerin doğası ve türleri, çocuğun değerler eğitiminde doğrudan etkili olmaktadır (İşcan - Aran, 2023, 66). Örneğin E5, “Kendimizdeki değerleri ona da yaşatmaya, onun da görmesini sağlamaya çalışıyoruz.” ifadesiyle, çocuğun değerler eğitimi noktasında ebeveynin değer algılarının kaynaklığına işaret etmektedir. E4 ise çocuğunun sahip olmasını istediği temel değer olan dürüstlüğün onda gelişmesi için kendi çocukluğunda yaşadığı bir deneyimi örnek vermektedir. Gece geç vakitlere kadar telefonla vakit geçirdiğini fark ettiği çocuğunun o gecenin sabahında doğruyu söylemesi için ne tür bir strateji izlediğini şöyle anlatmaktadır: “Evde bulunan anneme, anne hatırlıyor musun? Benim, küçükken elektronik bir oyunum vardı. Gece on birde yatağa girdikten sonra ikiye kadar oynardım. Sen de benim oynadığımı anlardın.” dedim.”. Ben böyle deyince çocuğum, “Kızmazsanız ben bir şey söyleyebilir miyim?” dedi. Söyle kızım dediğimde, “Ben, dün gece saat bire kadar telefonla oynamış olabilirim.” dedi. Bu olayda çocuğundan dürüstlük bekleyen bir babanın kendi yaşantı ve deneyimlerinden hareketle bir strateji izlediği görülmektedir. Dolayısıyla çocuğunda görmek istedikleri değerler sorulduğunda ebeveynlerden alınan yanıtların ve sıraladıkları değerlerin, kendi değerler skalalarıyla bağlantılı olduğunu ve değerlere ilişkin oluşturdukları hiyerarşide kendi yaşantı ve deneyimlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

3. Çocuğun Değerler Eğitimi Noktasında Ebeveynlerin Kendileri ve Eşleri Hakkındaki Kanaatleri

a. Kendileri Hakkındaki Kanaatleri

Görüşme kapsamında çiftlere ilk olarak “Bir anne/baba olarak çocuğunuzda öncelikle görmek istediğiniz değerler nelerdir?”, sonrasında da “Bunlardan bir tanesini en başa yazmak isterseniz bu hangisi olur?” soruları yöneltilmiştir. Bu soruya gelen cevap doğrultusunda da üçüncü ve dördüncü sorular şekillenmiştir. Yani, ikinci soruya “dürüstlük” cevabını veren anneye, “Bir anne olarak, dürüstlük değeri hakkında kendi durumunuzu nasıl nitelersiniz”; sonrasında da “Dürüstlük değeri hakkında eşinizin durumunu nasıl tarif edersiniz?” soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların hepsi çocuğunda görmek istediği temel değer kendi şahsında da mevcut olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak gerek katılımcıların kendi ifadelerinden gerekse araştırmacının derinlemesine görüşmenin doğasına uygun tarzda yönelttiği ek sorulardan aldığı cevaplardan, bazı katılımcıların istisnai durumlar belirttiği tespit edilmiştir. Örnek vermek gerekirse: Çocuğunda

görmek istediği öncelikli değer olarak “dürüstlük” değerini ön plana çıkartan K4, kendisini “dürüstlük” noktasında değerlendirirken, “Yani insan olmaya pay bırakıyorum ama birçok insanda %60'sa eğer bu bende %98'dir. Dürüstüm. Bir de mesela yalan konusunda çok çok zor yalan söylerim yani.” şeklinde öznel ifadelerde bulunmuştur. Çok zor yalan söylediği şeklindeki ifadesi, istisnai bir durum olarak yalana başvurulabileceği şeklinde anlaşılabilir.

Benzer şekilde E4, kendisini “dürüstlük” noktasında değerlendirirken, “Dürüst davranmak gerekirse söylenebilecek her doğru her yerde söylenmez. Bunu annemden öğrenmişim. Güzel yetiştirdiler bizi Allah razı olsun. Çocuğuma elimden geldiğince onun anlayabileceği şekilde dürüst davranıyorum.” derken, “Her doğru her yerde söylenmez” ifadesiyle ve görüşmenin devamında eşine dair değerlendirme yaparken, “Eşim benden daha dürüştür. Dürüstlük konusunda açık konuşmak gerekirse ben bazen erkek olarak (bir şeyler saklayabilirim). Herkesin birbirinden sakladığı bir şeyler olur.” şeklinde, bazı şeylerin gizlenebileceği yönünde istisnai durumlar ortaya koymaya çalışmaktadır.

Çocuğunda görmek istediği öncelikli değer olarak “adalet” değerini ön plana çıkaran E3 de, kendisini değerlendirirken adaletle dair kapsamlı bir çerçeve çizmeye çalışmış, çocuklarına karşı da eşitlikten öte adalet temelli bir tutum sergilediğini şu ifadelerle aktarmıştır: “Ben şuna karşıyım. İki tane evladım var. Markete gittiğimde birine çikolata almışsam, diğerine de çikolata almam. Adalet bu değil. Örnek veriyorum, bir pasta düşünelim. Bu pastayı yiyecek olanların birinin kilosu 60, birinin kilosu 80, diğeri 100 olsun. Biz bunların hepsine eşit pasta dilimi vermiş olalım. Bu adalet değildir.”. Araştırmacı: “Bu eşitliktir.”. Erkek 3: “Biz bu kavramları maalesef birbirinden ayırt edemiyoruz. Dolayısıyla ben bir markete gittiğimde mesela kızımınla gittiğimde onun sevdiği bir şeyi alırım, oğluma hiçbir şey almadan çıkarım. Sonra oğlumla gideriz bu sefer ona istediği bir şeyi alırım.”.

K2 de çocuğunda bulunmasını ve içselleştirmesini istediği öncelikli değer olarak “dürüstlük” değerini ön plana çıkarmıştır. Kendisini dürüstlük değeri açısından, “Yani şeffaflık, dürüstlük. Sonucu ne olursa olsun karşındaki kişiyi üzecek bile olsa, sonunda şunu düşündürmek isterim karşımdaki kişiye: Ama bana doğruyu söyledi, bana yalan söylemedi, gizlemedi, benden doğruyu gizlemedi. Bu değerli, benim için de değerli. Benim söylediğim kişi için de bence değerli olmalı.” ifadeleriyle değerlendirmeye tabi tutmuştur. Kendisine yöneltilen, “Pekâlâ babaya karşı küçük yalanlar oluyor mu, saklanan şeyler?” sorusuna, çocuklarının babalarını çok sevdikleri, onunla daha çok vakit geçirdikleri bilgisiyle birlikte, “Oluyor (gülerek)! En son babalar duyar oluyor biz de oluyor evet. Çünkü çocuklar bir tık babadan çekiniyor.” şeklinde cevap vermiştir.

Çocukların hayatlarının ilk aşamasında özdeşim kurdukları, kendilerine rol model aldıkları kişiler, anne ve babalarıdır. Çocuklar bu anlamda iyi gözlemcilerdir. Ebeveynin göz ardı etmemesi gereken temel husus, çocuğunda görmek istediği değerleri bir taraftan şahsında iyi temsil ederken bir taraftan da rol model oluşunu zedeleyecek istisnai uygulamalara yer vermemeleridir. Çocukların nitelikli doğru-yanlış yargıları geliştirmeleri için ebeveynin göstereceği tutarlılığa ihtiyaç duyulmaktadır (Genç - Barut, 2019, 30). Ebeveynin, çocuğa kazandırılmak istenen temel değerlere ilişkin örnekliliği, rol modelliği ailede değerler eğitiminin ilk akla gelen prensiplerindedir (Şimsir - Dilmaç, 2016, 272). Anne babalarının söylediklerinden çok yaptıklarına odaklanan çocuklar, ebeveynin birbirlerine ve diğer insanlara karşı tutumlarını gözlemlerler ve kaydederler (Sağlam, 2020, 50). İyi niyetle dahi olsa yerine göre ebeveyninin karşılıklı yalana başvurdukları ya da olanı biteni gizledikleri durumlara tanık olan çocuklar, zorda kalındığında yalan söylenebileceğine dair örtülü bir referans sağlamış olmaktadır.

b. Eşleri Hakkındaki Kanaatleri

Görüşmelerde çiftlerden, çocuklarında görmek istedikleri öncelikli değer sorulduktan sonra, bu değer hakkında ilk olarak kendilerini sonrasında eşlerini bir değerlendirmeye tabi tutmaları istenmişti. Görüşmelerden, çiftlerden her birinin söz konusu değer hakkında eşleri için ana hatlarıyla olumlu izlenimlere sahip oldukları sonucu çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse: Merhamet değerini ön plana çıkaran K3, eşi hakkında, "O benden daha merhametlidir." demektedir.

Dürüstlük değerini ön plana çıkaran katılımcılardan K2, eşi hakkında, "Eşim benden daha dürüst, fazla dürüst hatta bu yüzden ona kızarım..." ifadesine yer vermektedir. Vatan sevgisini vurgulayan E2 de eşi hakkında, "Eşim de vatan sevgisi konusunda benimle aynı düşüncededir." demektedir. Benzer şekilde dürüstlük değerine vurgu yapan E5, eşi hakkında, "Kendimle eşdeğer diyorum." ifadesine başvurmuştur. E4 de "Eşim benden daha dürüştür." demektedir.

Bu analiz başlığı altında dikkat çeken katılımcı görüşleri arasında E1 yer almaktadır. E1, ön plana çıkardığı "dürüstlük" değerini eşiyle ilişkilendirirken, "Dürüstlük konusunda birçok insandan daha dürüst olduğumu düşünürüm ama benim kadar dürüst olduğumu düşünmem." diyerek kendisi ve eşi arasında bir kıyaslamada bulunmuştur. Buna benzer bir durum eşinin dürüstlük değerine yaklaşımıyla ilgili değerlendirme yapan K4'ün cevabında fark edilmektedir. K4 cevabında, "Eşim de dürüst bir insandır ama benim kadar değil. Yani mesela bizim üzüleceğimiz ya da benim etkileneceğim şeyde olayı biraz daha yüzeysel anlatmayı tercih eder. Bu yüzden ona da %90 ya da %85 veriyorum. İyi niyetle yapar. Ben sonuç ne olursa olsun dürüstlük olması gerektiği düşüncesindeyim. O biraz daha manipüle edebilir ama iyi niyetle eder." açıklamasında bulunmaktadır.

Katılımcılara yöneltilen, çocuklarında görmek istedikleri öncelikli değer noktasında hem kendilerini hem de eşlerini değerlendirmeye tabi tutmaları yönündeki sorularda amaç: "Ebeveynin herhangi bir değere bakış açısı, kişisel yaklaşımı ile çocuklarının değerler eğitimi yaklaşımı arasında bir ilişki var mı, aynı zamanda eşlerin bu süreçte birbirlerinden beklentileri karşılanıyor mu?" noktasında analizlerde bulunmaktı. Katılımcılar bu sorulara verdikleri cevaplarda eşler arası uyum anlamına gelebilecek ifadeler kullanmış olsalar da, "Eşim benden daha dürüştür." ya da "Eşim dürüştür ama benim kadar değildir." şeklinde özetlenebilecek yukarıda örnekleri sunulan görüşler, alt metinde eşler arasında tam anlamıyla bir uyum ve paralellik olmadığı anlamı da taşımaktadır. Bu durum, görüşmede yöneltilen farklı sorularla değerler eğitiminin en önemli unsurlarından olan eşler arası uyum ve tutarlılığa yönelik analizlere yönelmeye sevk etmiştir.

4. Çocuğun Değerler Eğitiminde Eşler Arası Uyum ve Tutarlılığın Önemi

Ailede çocuklara değer öğretiminin temel ilkesi ailenin kendi uygulama ve eylemleriyle örnek olmasıdır. Model olmak en etkili yöntem ola gelmiştir (Şimşir - Dilmaç, 2016, 272). Bu bağlamda anne ve babalara farklı boyutlarda sorumluluklar düşmektedir. Evli bir kadın olarak annenin, kadınlık, eşlik, iş hayatı ve annelik gibi farklı rolleri mevcuttur. Sağlam, iyi bir kadın ve eş, başarılı bir iş kadını olmanın iyi bir anne olma anlamına gelmeyeceğini; iyi bir anneliğin görgü, deneyim ve eğitim kazanmayı, aynı zamanda bunları uygulama becerisi edinmeyi gerektirdiğini vurgular (Sağlam, 2020, 10-12). Anne ve babaların çocuklara değerler eğitiminde kararlı bir tutum izlemeleri gerekmektedir. Kararlılıktan kastedilen, sert tutum sergilemek değildir. Kastedilen, temelde tutarlı olmaktır (Şimşir - Dilmaç, 2016, 272).

Görüşmelerde ön plana çıkan hususların başında, çocuğun değerler eğitiminde eşler arasındaki uyum ve paralellığe, beklentilerdeki farklılıklar ve tutarlılığa zarar veren kusurlara yönelik bulgulara ulaşılmış olması gelmektedir.

Araştırmacı, katılımcılara çocuklarında görmek istedikleri öncelikli değere dayalı olarak "Çocuğunuzun bu değere sahip olması ve içselleştirmesi noktasında eşler olarak birlikte

yapabilecekleriniz nelerdir?” ve “Çocuğunuzda bulunmasını ve içselleştirmesini istediğiniz değerler konusunda eşinizden beklentileriniz nelerdir?” sorularını yöneltmiştir.

Verilen yanıtlar arasında, çocuğun değerler eğitimi noktasında eşler arası uyuma ve tutarlılığa temas edenlere örnek vermek gerekirse:

K3: “Ya bunu genel anlamda düşünmedim. Birlikte hani illa şunu yapalım dediğimiz bir şey de yok. Mümkün olduğu kadar davranışlarımızı ortak yürütmeye çalışıyoruz. Ben aileye, aile bütünlüğüne saygıyı da bir değer olarak görüyorum. Bu konuda da hani mümkün olduğu kadar o aile birliğini diri tutabilmek, sağlıklı tutabilmek için çalışıyoruz. Hadi bunu yapalım diye bir şeye (yazıya)dökmedik. Fakat davranışsal olarak bunu gerçekleştiriyoruz. Birlikte çok sık zaman geçiririz zaten.”

E2: “Benim söylediğim şeylerin hepsi eşimde de mevcut.”

E1, “Çocuğunuzda bulunmasını ve içselleştirmesini istediğiniz değerler konusunda eşinizden beklentileriniz nelerdir?” şeklindeki soruya, “Nasihat ederken bana destek olmasını beklerim. Yani yanlış bir davranışta çocuğa nasihat verirken eşimin çocuğun tarafına geçip, bir savunma psikolojisi içerisinde konuşmasını değil de onu destekleyen mantıkla, benim tarafımda olmasını... Aynı nasihati onun da vermesini beklerim.” cevabıyla, eşler arası uyum ve tutarlılığa temas etmiştir.

E5: “Yani eşimle ben aynıyız diyebilirim. Aynı şekilde yaşamaya çalışıyoruz. Kendimizdeki değerleri ona da yaşatmaya, onun da görmesini sağlamaya çalışıyoruz. Yani biz çalışan anne babalarız. Daha profesyonel bir bakışa da sahip olması için eşimden de aynı gayreti isterim. Ama bu konuda kendisinin benden daha iyi olduğunu da söyleyebilirim.”

Çocuğun değerler eğitimi noktasında eşler arasındaki uyum ve tutarlılığın çocuk üzerindeki önemli etkilerinden bir tanesi de onda disiplin duygusunun gelişimine olan etkisidir. Görüşmeler sırasında katılımcılar, eşleri hakkında kendilerine yöneltilen sorulara daha çok olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koyan cevaplar vermiş olsalar da satır aralarında çocuklarına yönelik tutumları noktasında bazı eleştirilerde de bulunmaktadır. Bu eleştirilerin merkezinde ise ebeveyn disiplini ve alışkanlıklarına yönelik olanlar yer almaktadır.

5. Çocuğun Değerler Eğitiminde Eşlere Yönelik Eleştiriler

Ailenin çocuğa katkıları arasında kurallı, düzenli yaşamayı öğretmek ve bu sayede insanlar arası ilişkilerde uygar bir insana yakışır davranışlar sergilemesini sağlamak yer almaktadır. Aile, çocuğa düzenli, güzel, dürüst ve iyi yaşamının kurallarını koyarak, akabinde bu kurallara uyumunu takip ederek onu disiplinize eder. Disiplinden kastedilense, sert davranma, ceza verme değildir. Aile içerisinde disiplini, “öğret, uygulat, izle!” olarak özetlemek mümkündür (Başaran, 2021, 24). Dolayısıyla anne ve babaların çocuklarında görmek istedikleri alışkanlıklar ile sahip olmalarını ve içselleştirmek istedikleri değerler için kendi eylem ve davranışlarını da bu yönde destekleyici mahiyette birbirleriyle uyumlu, tutarlı bir tarzda ortaya koymaları gerekmektedir.

K4, kendisine yöneltilen, “Çocuğunuzun onda görmek istediğiniz değerlere sahip olması ve içselleştirmesi için eşinizle birlikte hayatınızda neleri değiştirmek istersiniz?” sorusuna doğrudan disiplin vurgusu yapacak şekilde cevap vermiştir: “Eşim de ben de biraz daha disiplinli olsaydık, bizi daha iyi örnek alabilirdi diye düşünüyorum. Mesela spora başlayacağız diyoruz, biraz yapıp bırakıyoruz. Diyete başlayacağız diyoruz, biraz yapıp bırakıyoruz. Ya da akşamları kitap okuma saati yapalım diyoruz. Birkaç gün yapıp bırakıyoruz. Biz bu özelliği kendimize ekleyebilseydik anne baba disiplinini....”.

“Çocuğunuzun onda görmek istediğiniz değerlere sahip olması ve içselleştirmesi konusunda eşinizle birlikte hayatınızda neleri değiştirmek istersiniz?” şeklindeki soruya, K2 şu cevabı vermektedir: “Eşimin tembelliği. Keşke onu değiştirebilsem. Çok temel bir insan. Her şeyi son güne bırakır, son dakikaya bırakır, biriktirir. Son dakika insanıdır. Son dakika yetişir, son dakika sınava

hazırlanır, son dakika not çıkarır ve oğlum sanki babasını örnek alıyor gibi.”

E3, yapılan görüşmede eşine, çocuk eğitiminde ana kurallardan olan eşler arası uyum ve tutarlılıkla ilişkilendirilebilecek şu eleştiriyi getirmektedir: “Benim oğluma aldığım oyuncak sayısı yirmi tane falandır. Ne bileyim, otuz tane oyuncak almış olayım. Ama oğlumun bin oyuncuğu var. Bunların hepsini annesi aldı.”. Ayrıca eşinin çalışan bir anne olarak, çocuğuna kısıtlı zaman ayırmasından kaynaklı, bilinçaltında yer eden yetersizlik duygusuyla oyuncak alarak, burger tarzı yiyeceklerle ödüllendirerek baş etmeye çalıştığı eleştirisinde bulunur. Evde disiplin figürü olan babaya söylenemeyen pek çok şeyin çocuk tarafından anneye ifade edilebileceğini belirten E3, annenin çocuğa sıklıkla nasihat etmesi gereğini vurgulayarak, eşine bu noktada da eleştiri getirmektedir: “Dolayısıyla çocuk babadan çekinir, her şeyi anlatamaz. O yüzden de nasihat noktasında aslında annenin önde olması gerekir. Maalesef bugün anneler, nasihat noktasında çok ama çok yetersiz. Benim eşime bir eleştirimdir.” E3, Neşet Ertaş’a ait “Kadın insandır, biz insanoğlu!”¹ sözüne atıfta bulunarak, çağımızda yaşanan kadın rollerindeki menfi gelişmelere, sosyal medyada geçirilen aşırı süreler, evde geçirilen zamanın sınırlılığı gibi örnekler sunmaktadır.

Barbarosoğlu, sosyal medyada fazlasıyla vakit tüketen “blogger anneler” kavramsallaştırmasıyla, yaşanan çağda farklılaşan annelik rollerinin bu boyutuna dair şu tespitlerde bulunur:

“Ama şöyle bir sorun çıkıyor blogger anneler üzerinden. Birbirine tamamen aykırı, taban tabana zıt paylaşımlar arasında kafası iyice karışıyor genç annelerin. Bir tarafta kendisinin ne kadar iyi, mükemmel, eğlenceli anne olduğunu iddia eden, paylaştığı videolar ve fotoğraflar üzerinden takipçilerini kendi hikayesine dâhil eden blogger anneler var; diğer tarafta ne kadar rahat olduğunu, çocuklarının evin duvarlarını boyanmasına izin verdiğini, çocuklara hiç dokunmadan onları huydinabit otlar gibi büyüttüğünü iddia eden blogger anneler var. İki de değil. Günümüzün en büyük sorunu, kıvam tutturmak.” (Barbarosoğlu - Şişman, 2021, 35).

Barbarosoğlu sözlerinin devamında, tüketim kültürü baskısı ve babaların başarı beklentileri altında bütün ev ödevlerinin anneye yıkıldığı bir ortamda, cemiyetin annelere yeterince yardımcı olmadığı eleştirisinde bulunur. Katılımcılardan K1’in söyledikleri hem özeleştiri hem de eşine yönelik eleştiri olarak, bu duruma yönelik ipuçları barındırmaktadır. Çalışan bir anne olan K1, duygu ve düşüncelerini şöyle aktarmaktadır: “Elimden geldiği kadar da ahlaklı yetiştirmeye çalışıyorum. İnsanlara nasıl davranacağını... Ama bazı yönden eksik olduğunu düşünüyorum. Hep yanında olamadığımı bildiğim için...”. K1 eşiyile ilgili olarak, “Ama çok ilgisiz bir baba. Yani boş zamanlarımızda diyebilir ki işte şöyle yapalım, gel birlikte yapalım, gel birlikte okuyalım, gel birlikte namaz kılalım...” dedikten sonra kendi durumunu, “Ben de haliyle bir anneyim. Hem çalışma hayatım hem ev hayatım olduğu zaman da elimden geldiği kadar... Genelde ben destek oluyorum.”. K1’in kendisine yöneltilen “Çocuğunuzun onda görmek istediğiniz değerlere sahip olması ve içselleştirmesi için eşinizle birlikte hayatınızda neleri değiştirmek istersiniz?” sorusunda, çalışan bir anne olarak duygularını açıkça ortaya koyduğu görülmektedir: “Eskiye gidersek, mesela çalıştığım için ben çocuğumun yanında uzun süre duramadım. Yani üç ay gibi belli bir zaman buldum. Çocuğumu üç aylıkken babaannesine teslim ettim ve bazen diyorum ki ben çalışsam belki çocuğum daha farklı büyürdü. Bir annenin evde olması ve çocuğunu kendinin büyütmesinin çok önemli bir rolü olduğunu düşünüyorum. Bu çok önemli bence. Tabii ki baba mutlaka çalışacak. Ben olsaydım şöyle eğitirdim diyorum ve gerçekten çok eksik yanlarım olduğunu düşünüyorum. Çünkü yanında değildim.”. K1 gibi çalışan annelerin, annelik rollerine ilişkin eksiklik hissi ve pişmanlık barındıran ifadeleri çalışan annelerle ilgili bir ikileme işaret etmektedir. Ziegler, bu ikilemi Westerfelt’ten alıntılıyarak şöyle ifade eder: Kadınlardan çocukları yokmuş gibi

¹ Sözün aslı, sanatçıya ait “Aşkı Kimden Aldın Sevgiyi Kimden” türküsünde, “Ulu arıyorsan analar ulu, sevmişiz gönülden kulu, analar insandır biz insanoğlu.” şeklindedir (“Aşkı Kimden Aldın Sevgiyi Kimden” türküsü, 28 Temmuz 2025).

çalışmalarını ve yine çocukları sanki çalışmıyorlarmış gibi büyütmelerini istiyoruz. Bu nedenle kadınlar kendilerini suçlu hissediyorlar. Çalışan anneler, istedikleri veya ihtiyaç duydukları bir işte çalışmakla hayal ettikleri anne olmak arasında denge kurmaya çalışıyorlar.” (“How to Let Go of Working-Mom Guilt”, 2020)

Yaşanan sosyal, ekonomik, politik değişimler eğitimde de niteliğin yerine niceliğin, disiplin yerine daha toleranslı yaklaşımların, toplumcu yaklaşım yerine daha bireysel anlayış ve tavırların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Bu durum toplumsal devamlılığın sağlanması, belirli norm ve değerlerin yeni nesillere aktarımı adına ahlak ya da değerler eğitimi yapılmasını daha önemli hale getirmiştir. Erkilic, değerler eğitimine günümüzde verilen önemin arka planında, değerler eğitiminin yaşanan sosyal, ekonomik çöküşlere ve yıpranışa bir nevi reçete gibi görülmesi gerçeğinin yattığını belirtir (Erkilic, 2021, 5). Dolayısıyla çalışma hayatına dâhil olan ve çocuğuyla sınırlı zaman geçirmek durumunda olan annenin, o sınırlı zaman içerisinde neler yapabileceği ve “Anneler çalışıyor, o halde çocuklar ne olacak?” sorusunun cevabı daha da önem kazanmaktadır. Bu soruyu dile getiren Şişman, çalışan annenin çocuğuyla geçirdiği sınırlı zaman içerisinde bir de “kaliteli zaman” geçirme baskısına temas eder:

“Kaliteli zaman anlayışı çocuğu meşgul etme, çocukla ilgilenme üzerinden yeni bir endüstrinin doğmasına da sebebiyet verdi. Küçük yaştan itibaren çocuğu birtakım nesnelere/oyuncaklarla oyalama ya da çocuğun zekasını, merakını besleyen etkinliklerle kaliteli zaman geçirmesini sağlama vazifesi, canhıraş bir çabaya, bıktırıcı ve tüketen bir sürece dönüştü. Bu mesai, günümüz annelerini neredeyse tüketmenin eşiğine getiriyor.” (Barbarosoğlu - Şişman, 2021, 42-43).

Sanayileşme, modernleşme, çokkültürlülük ve tüketim çağı gibi sosyal değişim süreçleri boyunca değişime uğrayan aile kurumu, değerler eğitimi bağlamında tüm bu süreçte yaşanan menfi değişimlere karşılık daha da önem kazanmaktadır. Zengin de günümüzde değerlere bu kadar vurgu yapılıyor olmasının arka planında, değerlere duyulan ihtiyacın yer aldığını belirtir (Zengin, 2017, 435).

Değerlere duyulan ihtiyaç, çocuğun ilk sosyal çevresini teşkil eden aile temelinde ele alınınca annelik rolünün önemi daha iyi kavranacaktır. Doğum anından itibaren çocuğun en çok ihtiyaç gösterdiği duygu, güvendir. Bu noktada anne ve çocuk aynı ihtiyaçta birleşmekte, bu birliktelikten karşılıklı haz alınmaktadır. 0-3 yaş arasında çocuğun en çok ihtiyaç duyduğu davranış biçimi fiziksel temastır. Bu dönem için annelere, çocuklarını emzirmeseler dahi kucaklarına almaları tavsiye edilmektedir. Bu temas, onun güvende olduğu hissine kaynaklık etmektedir. Zayıf, yetersiz, süreksiz annelik, çocuğun gelecekteki ruh sağlığını olumsuz etkilemekte; anne çocuk arasında kurulan kaliteli duygusal bağ ise onun ruhunda sevgi tohumlarının yeşermesine kaynaklık etmektedir. Aksi takdirde çocuk korku, güvensizlik ve nefret duyguları içerisinde yetişecektir (Tarhan, 2021, 330-331). Aile yapısında yaşanan değişimler, şehirleşme, ailenin diğer fertlerinin yanı sıra annenin de çalışma hayatına dâhil olması, çocuğuyla birlikte evde olması gereken sürede dışarıda olması sebebiyle, ailenin çocuklarının eğitim görevini başka kurumlara devretmesi sonucunu doğurmuştur (Bayraktar, 1995, 123).

E4, eşiyile ilgili değerlendirmede bulunurken çalışan kadının annelik rolünün güçlüğü anlamına gelebilecek şu ifadelerle başvurur: “Eşim, çocuklarıma karşı güzel bir anne. Hem çalışıp hem ev işlerini görüp hem de çocuklarla ilgilenmesi... Eski nesille yeni neslin birleşimi gibi bir şey olarak görüyorum eşimi. Eski anneler bizim dönemimizdekiler çalışmaz çocuklarıyla, ev işleriyle ilgilenirlerdi. Benim eşim hem çalışıp hem bana hizmet ediyor. Hem de çocuklarıma.”

Çocuklarının değerler eğitimi noktasında eşlerin birbirlerine getirdikleri eleştirilerin kesiştiği bir başka sosyal olgu ise yukarıda kısaca temas edilen sosyal medya kullanımını, akıllı telefon ve bilgisayar kullanımını da içeren teknoloji bağımlılığıdır.

K3, çocuğuna olumsuz etkileri olduğunu düşünerek eşi hakkında, “Güncel bir konudan bahsetmem gerekirse tabii ki eşim bilgisayar üzerinden çalıştığı ve boş vakti fazla olduğu için o boş vakitlerinde bizimle ilgilenmediği zamanlarda, oyunlar oynuyor. Maalesef çocuğum bu konuda ondan biraz etkileniyor.” demektedir.

E3, “Dolayısıyla insanlık çok büyük bir yıkımın eşiğinde. Bu yıkımın eşiğinde olan insanlığın da en büyük probleminin, kadınların artık kadınlıktan çıktığı noktasında bir tespitim var. Yani ben kadınların artık kadın işlevlerini (yani bulaşık yıkamaktan falan bahsetmiyorum) yerine getirmedeğini, tamamıyla artık hedonist bir yaklaşımla instagramla, kahvede bilmem nerede falan hayatlarını geçirdiklerini düşünüyorum.” şeklinde öznel sayılabilecek bir analize yer vermektedir.

Sağlam, bağımlılıkların (internet, televizyon, kumar, alkol ve uyuşturucu vb.), ebeveynler ve çocuk arasında sağlıklı bir iletişim kurulamamasına ve aile üyelerinin birbirlerinin beklentilerine cevap verememesine neden olduğunu vurgular. Bu tür bağımlılıklar aile bireylerinin sorumluluklarını ihmaline de yol açmaktadır. Eşlerden bir tanesinin eve geldikten sonra eviyle ilgili işleri yaparak sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştığı esnada diğerinin herhangi bir sorumluluğu yokmuş gibi davranması, zamanının çoğunu bilgisayar başında geçirmesi ve bunu alışkanlık haline getirmesi, ailede sorunlara kapı aralayabilmektedir (Sağlam, 2020, 72-73).

E4, görüşme esnasında, çocukla birlikte zaman geçirmenin ona nasihat etmekten daha etkili olduğunu vurguladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: “Mesela bugün sabaha kadar kızımın dizi izleyeceğim. Dizi izlerken gördüğüm bir şeyi ona örnek olarak sunabiliyorum. Bu da onun değerlerindeki etkileşimi gösteriyor yani benim etkimi gösterebiliyor. Bu şekilde baskı yapmadan, göstererek”. Araştırmacı, “Peki ama böyle sabaha kadar dizi izlemek çocuğunuz açısından sakınca doğurmuyor mu?” sorusu yöneltildiğinde, “Doğru bir davranış değil ama bazen gece sabaha kadar sürebiliyor benim işim.” şeklinde cevap vermiştir. Görüşmede eşi hakkında “Çocuğumla arasındaki iletişim gayet güzel. Biraz daha katı davranmasa teknoloji konusunda. İtici, bazen çocuklara ters tepebiliyor.” şeklindeki ifadesi de göz önüne alındığında E4 ve eşi arasında, teknoloji kullanımı noktasında çocuklarına karşı tutarsız ebeveyn profili ön plana çıkmaktadır. Eşlerden her ikisinin ya da bir tanesinin kendi içinde zaman zaman farklı standartlar uygulaması, tutarsız ebeveyn davranışıdır. Her ne kadar bazı durumlarda disiplinden bahsetmek mümkünse de nerede, ne zaman uygulanacağı belirsizdir. Bu tür yaklaşımlarda çocuk anneye ve babaya karşı farklı tutum geliştirebilmektedir. Anne ve babanın sergiledikleri tutarsız tutumlar, çocuğun eğitimini negatif yönde etkileyebilmektedir (Sağlam, 2020, 60; Şimşir - Dilmaç, 2016, 283).

İnternet, akıllı telefon gibi bilgi teknolojileriyle geçirilen sürelerin gerek kendi çocukları gerekse diğer çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini gözlemlemiş olsa ki K6, “Çocuğunuzun onda görmek istediğiniz değerlere sahip olması ve içselleştirmesi için eşinizle birlikte hayatınızda neleri değiştirmek istersiniz?” sorusuna, net bir ifadeyle, “Ben telefonları çıkarırdım hayatımızdan.” demiştir. Bu yargısını, “Biz aile olarak ne kadar rol model olmaya çalışsak da değerleri vermeye çabalasak da diğer tarafta çocuklar telefonla, internetle o kadar çok haşır neşir oluyorlar ki... Biz her ne kadar dürüstlüğü, çalışkanlığı ya da helal kazancı vermeye çabalasak da onlar (çocukları kast ediyor), sosyal medya ve internette o kadar çok ahlaksızlıkla karşı karşıya kalıyorlar ki...” şeklinde gerekçelendirmiştir.

6. Çocuğun Değerler Eğitiminde Ön Plan Çıkan Ebeveyn Stratejileri ve Yöntemler

Görüşmelerde katılımcılara yöneltilen sorularda, onların bu konuda ne tür stratejiler izlediklerini ve literatürde yer eden değerler eğitimi yöntemlerinden hangilerini birebir yahut benzer tarzda uyguladıklarını öğrenmek maksadıyla sorular yöneltilmiştir. Yöneltilen sorular arasında, insanlık tarihi boyunca gerek ebeveynler gerekse eğitimcilerin başvurdukları bir değer eğitimi yöntemi olan nasihate yönelik, “Çocuğunuza sık sık nasihat eder misiniz?”, “Eşiniz çocuğunuza sık sık nasihat eder mi?” şeklinde sorular yer almaktaydı. Bu anlamda, geçtiğimiz yüzyılla birlikte eğitim

öğretim aşamalarının temel aşamalarından olarak önem kazanan okullarda profesyoneller marifetiyle yürütülen değerler eğitiminin hangi yöntem ve tekniklerle yapılacağı teorik bilgisinin bu araştırmada yer alan katılımcılar tarafından kapsamlı bir şekilde bilinmeyeceği kabulü ile hareket edilmiştir. “Çocuğunuzda bulunmasını ve içselleştirmesini istediğiniz değerler konusunda eşinizle birlikte neler yapmaktasınız?” şeklindeki bir soruyla da teorik anlamda değerler eğitimi yöntemleri bilinmese de çocuklarının eğitim ve terbiyesi için ne tür uygulamalara yöneldikleri tespiti için çalışılmıştır. Bu soruya verilen yanıtların, özellikle ebeveynin çocuğuyla nasıl vakit geçirdiğine, ona belirli değerleri kazandırmak için başvurduğu stratejilere ve çocuklarına yaklaşım biçimlerine dayalı olarak anlatılanların, belirli değerler eğitimi stratejileriyle ilişkilendirilebileceği analizlere kaynaklık etmesi hedeflenmiştir.

Nasihat, Arapça kökenli ve Türkçede “Doğru yola, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma, öğüt.” anlamında kullanılan bir kelimedir (Doğan, 1996, 833). Herhangi bir değer için çocuğunda yer etmesi açısından ebeveynin çocuğuna bu minvalde yaptığı öğüt içeren konuşma olarak nasihat, literatürde yer eden yöntemlerden değer aktarımı ile ilişkilendirilebilir. Çünkü değer aktarımında öğrenciler, öğrenecekleri değeri kendileri seçmezler. Eğitimciler tarafından seçilen değerler, öğrenme malzemesi kılınarak öğrencilere, belirli tekniklere dayalı olarak öğretilmeye çalışılır. Değerlerin doğrudan öğretiminde değer telkini ve davranış değiştirme şeklinde iki farklı yöntem ön plana çıkmaktadır ki ebeveynin çocuğuna bir değeri öğretmek için nasihate başvurması, değer telkini ile ilişkilendirilebilir. Toplum tarafından kabul gören ve yetişkinlerin iyi kabul ettikleri ortak değerler tartışılmaksızın, öğrencilerin kabulü için ortaya konur ve kabul etmeleri beklenir. Öğrencilerin belirli değerlere sahip olmaları, onları içselleştirmeleri için model olma, olumlu-olumsuz pekiştirme, azarlama, eleştiri, eksik ve taraflı bilgi ile öğrenciyi belirli cevaba ve değere yöneltme, taklit, oyun ve öğüt verme gibi metotlar uygulanır (Meydan, 2014, 99). Değerler eğitiminde yaygın bir biçimde kullanılan telkinde, öğretilmek istenen değerler, yetişkinlerin yönlendirmesi sonucu hangi değerleri öğretmek istiyorlarsa, çocuklar onları öğrenmek durumundadırlar. Yani çocuklar, değer analizi yönteminde olduğu gibi neyi öğrenip neyi öğrenmeyeceklerinin analizini yapmazlar (Ulusoy - Dilmaç, 2020, 71).

Katılımcıların, belirli değerlerin çocukta gelişmesi ve içselleştirilmesi için nasihate başvurmaya yönelik görüş ve düşüncelerine bakıldığında, nasihatın geçmişten bugüne faydası olan bir teknik olduğu anlamına gelebilecek görüşlerin yanı sıra günümüzde çocukların nasihatten anlamadıkları, nasihat edilmekten keyif almadıkları yönünde zıt görüşlerin varlığı da dikkat çekmektedir.

K1, çocuklarına belirli değerlerin kazandırılması noktasında, ne kadar arzu etse de eşinin nasihatte bulunmadığını şu cümlelerle ifade etmektedir: “Çok beklentim var ama hiç (nasihatte) bulunmaz. Belki oğlum gidip sorduğu zaman anlatabilir. Bir şeyin anlamını soruyor ya da şunu şöyle mi yapmam gerekir dediği zaman söylüyor. Ama onun dışında gerçekten oturup da bir şey söylemesi gerektiği zaman da söylemiyor ve ilgilenmiyor.”

E3, “Herhalde benim çocuklarım özellikle de oğlum, dünyada en çok nasihat alan çocuklardan biridir. Doğduğu günden beri herhalde nasihat ediyorum. Çünkü benim babam da bana çok nasihat etmişti. Onun da etkisini görerek, faydasını görerek biz onunla sabah da çıksak; ya da kızım, arabada da işte evde de her an bir şey anlatırım. Hatta ben nasihat etmediğimde oğlum bana gelir.” şeklinde çocuğuyla iletişimde nasihate ne kadar çok yer verdiğini aktarmaktadır.

K2, çocuklarında dürüstlük gibi değerlerin gelişmesi ve içselleştirmeleri açısından eşiyile birlikte nasihate başvurursa da sözlerinin devamında, “Ufak tefek böyle küçük yalanları yakaladığımız olmadı mı oldu, ama zarar verici şekilde değil. Daha çok rol model olmayı tercih ediyorum. Çünkü çocuklar nasihatten nefret ederler. Daha söze başlar başlamaz, “Tamam anne! Tamam anne!” derler ve susmam için ellerinden geleni yaparlar.” demektedir.

K2 gibi K3 de çocuklarına nasihatte bulunmakla birlikte davranışlarıyla örnek olmanın daha etkili olduğu yönünde görüş beyan etmiştir: “Nasihatte bulunduğum zamanlar çok oldu. Ama nasihatın biraz geri teptiğini fark ettim. Yani sadece merhamet değeri üzerinden değil başka değerler üzerinden de nasihat bir süre sonra geri tepti. Hatta bir duvar oluşturdu kendine. O yüzden nasihatten ziyade bunu davranışlarla göstermeye çalışıyorum.”

Çocukların belirli bir yaşa kadar ebeveynleri tarafından yapılan nasihatlere karşı duyarsız kalmaları beklenemez. Telkine dayalı, ebeveynin önem verdiği değerler üzerinden yapılan nasihatlerden elbette fayda umulabilir. Ayrıca katılımcı görüşlerinden de anlaşılacağı üzere hem dini hem de geleneksel hassasiyetleri olan toplumumuzda nasihat, ebeveynlerin sıklıkla başvurdukları bir değer aktarım yöntemi olarak kullanılmaktadır. Ne var ki çocukta beklenen ahlaki olgunlaşmanın, daha çok vicdani ve içsel ölçütlerle belirli değerlere yönelmesi şeklinde olmasıdır. Çocuğun ahlak gelişimini, bilişsel gelişimiyle ilişkilendiren Piaget, ahlaki olgunlaşmanın koşullarını sıralarken; özel kurallar tarafından sınırlanan bir ahlak anlayışındansa neyin doğru neyin yanlış olduğunu tespit odaklanan bir ahlak anlayışına; dış yönlendirmelerle, başkalarının öğüt ve zorlamaları altında şekillenen bir ahlaktansa kendi iç ölçülerine dayalı bir ahlak anlayışına vurgu yapar (Tezcan, 2018, 47-48). Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarının belirli değerlere sahip olmaları için nasihatın de ötesine geçerek farklı yöntem ve stratejiler izlemeleri, arzu edilen ahlaki olgunlaşma sürecine katkı sağlayacaktır.

Görüşmeler sırasında ebeveynlerin nasihatten daha fazla faydası olacağına vurgu yaptıkları yöntem ise, model olmaktır. Kaymakcan ve Meydan, çocuğun dengeli ve sağlıklı gelişimi için ailenin takip edebileceği stratejileri Berkowitz ve Grych’e dayandırarak şöyle sıralamaktadırlar: Sonuç çıkarma, destekleme, talepkârlık, müzakere/demokratik karar, model olma stratejileri. Her birinin aile içerisinde uygulama incelikleri olan ve çocuğun karakter gelişiminde farklı düzeylerde etkisi bulunan stratejilerden model olma, ailede ahlak ve değerler eğitiminin en önemli ayağını oluşturan stratejidir. Çünkü çocuklar, anne babaları tarafından yapılan istemli istemsiz tüm davranışları izlerler. Onlara ait konuşma tarzı ve ifadeler, olaylara verdikleri tepkiler, saygı yaklaşımları, sorumluluk bilinçleri, model alma yoluyla çocukların öğrenmelerine kaynaklık eder (Kaymakcan - Meydan, 2014, 201-202).

K3, çocuğunda merhamet değerinin gelişmesi için yaptıklarını, “Yani merhamet konusu üzerinden gidersek eğer, özellikle yardımlaşma, insanlara yardım etme konusunda eğer ben bu konuda insanlara yardım ediyorsam, özden bunları yapıyorsam, çocuğumun da yaptığını gördüm, gözlemledim.” sözleriyle ortaya koyarken, bir değerın çocuğunda yer etmesi için model olma stratejisine yönelik bir açıklamada bulunmaktadır.

E3’ün çocuğunda adalet temel değerinin yerleşmesi noktasında aktardığı örnek bir durum dikkat çekmektedir. Oğlunun yakın bir zamanda bir derse girmek istemediğini öğrendiğinde sebebini sorar. Oğlu, o derste birlikte oturmaya söz verdiği arkadaşının küs olduğu bir diğer sınıf arkadaşı da onunla oturmak ister. İkisinden birisini tercih ettiğinde diğerini küstüreceği düşüncesiyle, okula gitmek istememektedir. Babası, bu durumla yüzleşmesi gerektiğini, Allah’ın da müminleri, söz verdiklerinde buna sadık kalan insanlar olarak tanımladığını, dolayısıyla daha önce söz verdiği arkadaşıyla oturması gerektiğini açıklar. Diğer arkadaşına da daha önce verdiği sözünü tutması gerektiğini açıkça söylemesi yönünde tembihler. Babanın konuya yönelik yaklaşımı, çocuğun davranışlarının hem iyi hem kötü sonuçlarının ona anlatıldığı; onda empati duygusunun gelişmesi için davranışlarının sonuçları hakkında düşünmeye sevk edildiği, “sonuç çıkarma” stratejisini yansıtmaktadır (Kaymakcan - Meydan, 2014, 200-201).

E3, “Çocuğunuzun belirli değerlere sahip olması ve içselleştirmesi için neler yapmaktasınız?” sorusuna cevabında almış olduğu bir eğitimden de bahsetmiştir: “Ben sadece değerler eğitimi bağlamında düşünmüyorum bunu. Çocuğun her türlü gelişimiyle ilgili olarak toplumda, düşünmenin nasıl yapılacağını bilmiyoruz. Düşünmenin nasıl yapılacağını bilmediğimiz için de her yerde

tökezliyoruz, problem yaşıyoruz. Bunu kendi açımdan çocuk nezdinde iyileştirebilmek adına, çocuklar için felsefe (Philosophy for Children/P4C) eğitimi aldım. Felsefe eğitiminde bir çocuğun nasıl düşünme uygulamaları yapılabileceği, nasıl sevk edilebileceği, hangi örneklemeleri kullanabileceğine dair bize epey uzun bir eğitim verdiler.”

Çocuklar için felsefe, ilk olarak Amerika’da Matthew Lipman tarafından, felsefe kanalıyla çocuklarda düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik geliştirilmiş bir pedagojik yöntemdir. Lipman, ilk çocukluk döneminin adalet, dostluk gibi temel konular etrafında okumak, düşünmek ve konuşmak için uygun olduğu yönünde, yenilikçi bir bakış açısı ortaya koymuştur. Felsefi sorgulama topluluğu adını verdiği, rehberler eşliğinde, açık yapılandırılmış diyalogik bir grubun çocuklarla birlikte geliştirdiği bir müfredata dayalı olarak çocuklar için felsefe programını geliştirmiştir. Bu sürecin en önemli iki bileşeni, “eleştirel düşünme” ve “birlikte sorgulama”dır (Doğan, 2023, 228-229). Çocuklar için felsefe eğitiminin, etik ve ahlaki değerlerin eğitiminde önemli rolü olan akıl yürütme becerisinin gelişimine; çocukların bağımsız ve eleştirel bakış açısı sayesinde belirli bilgi, inanç ve değer yargılarını doğrudan kabul etmek yerine, onlar üzerine düşünebilen, analizlerde bulunabilen ve en nihayetinde kendi iradeleriyle tercihlerde bulunabilen bireyler olmalarına katkı sunması hedeflenmektedir (Doğan, 2023, 244).

Literatürde yer etmiş değerler eğitimi yaklaşımlarından olan ve telkin yaklaşımının baskıcı, zorlayıcı ve dikte edici yönü olduğu gerekçesiyle ortaya çıkan “değer açıklama” gibi öğrencilerin kendi değerleriyle ilgili açıklama yapmaları ve sahip olmak istedikleri değerleri kendi hür iradeleriyle seçmelerine yönelik yöntemler de (Ulusoy, 2021, 141) takdir edileceği üzere öğrencinin düşünsel anlamda gelişmiş bir kapasiteye sahip olmasını gerektirmektedir.

7. Çocuğun Değerler Eğitiminde Din Olgusu ve Ebeveyn Yaklaşımları

Araştırmanın giriş kısmında din, değer ve norm ilişkisi üzerine kısaca temas edilmişti. Dinin, birey yaşantısında ve toplum yapısında köklü etkileri olduğu bilinmektedir. Din ve inançların, insanın anlam arayışında ve davranışlarını biçimlendirmesinde önemli rolü vardır. Dine ait değer sistemleri, davranış geliştirme süreçlerinde etkindir ve insanlara nasıl yaşanılması gerektiği noktasında yol gösterirler. Din eğitiminin temel amaçları arasında ruh sağlığı yerinde, kimlik bütünlüğüne ulaşmış bireyler yetiştirmek de yer almaktadır (Tezcan, 2018, 12).

Araştırmada değerlerin büsbütün din olgusu temelinde ele alınmaması, katılımcıların bu yönde bir manipülasyona tabi tutulmaması maksadıyla yalnızca, “Çocuğunuzla herhangi bir değer üzerine konuşurken günah-sevap, helal-haram vb. dini kavramlara başvurur musunuz?” şeklinde bir soruya yer verilmiştir. Ancak görüşmeler esnasında ebeveynler, araştırmanın başlangıcında belirtildiği gibi değerlere kendi ideolojik, inanca dayalı, öznel tecrübeleri üzerinden bir bakış açısı geliştirirlerken ve argümanlarını sunarken yerine göre dini referanslara başvurmuşlardır.

“Çocuğunuzla herhangi bir değer üzerine konuşurken günah-sevap, helal-haram vb. dini kavramlara başvurur musunuz?” sorusuna katılımcılar genel anlamda, konuşmalarında bu tür dini kavramlara yer verdikleri yönünde cevaplar vermişlerdir.

K1, “Çok etkili olduğunu düşünüyorum. Yani işte günah olur oğlum, çok dikkat ediyoruz, öteki dünyamızı mahvetmeyelim diye. Genelde elimden geldiği kadar. Yatarken de sureleri filan okutmaya çalışıyorum.”.

E4, “Helali haramı üstüne basa basa öğretiyoruz. Annem bizi böyle yetiştirdi...”.

E5, çocuğuyla konuşurken günah kavramının yanı sıra dinen günah sayılan eylemlerin hukuken de suç olduğu bilgisini paylaştığını belirtmiştir.

E1, “Tabi canım, evet. Kimse görmese de Allah görüyor gibi basit bir ifade bile olsa kullanırım.” demiştir. K2, çocuğuyla gün içerisinde okulda yaşanan olumsuz olaylar, özellikle arkadaşları

tarafından sergilenen yanlışlar üzerine konuşurken, “Arkadaşının yaptığı çok yanlış bir şey. Her şeyden önce günah da... Allah da hoşlanmaz zaten bu davranıştan. Bizim örnek aldığımız peygamber efendimizin hayatına bakalım. Onda da yok. Allah da Kur’an-ı Kerim’de bize böyle bir şey emretmemiş.” ifadeleriyle, dini hassasiyetler içeren konuşmalar yaptığını belirtmiştir.

E6, “Mesela lokmasını bitiremez, bırakır. Oğlum bak onu bitir, günah gibisinden. O tip şeyler kullandığımız zamanlar oluyor tabii ki.” şeklinde günah kavramını gelenek ve dinin kesiştiği bir anlamda kullanmıştır.

Bu soruda istisnai cevap veren katılımcılara örnek vermek gerekirse, daha önce hayatında Kur’an-ı Kerim’in belirleyiciliğini ifade eden ve görüşme boyunca yerine göre ayetlerin referansına başvuran E3, dar anlamıyla günah sevap kavramına başvurmaktansa çocuğunda felsefi sorgulamayı geliştirmeye çalıştığını, konuya daha çok adalet, doğru-yanlış perspektifinden bakma gayretinde olduğunu belirtmiştir. K6 ise soruya, “Yok ben başvurmuyorum.” şeklinde cevap verdikten sonra araştırmacının “Daha çok vicdani bir temele mi oturtmaya çalışıyorsunuz?” şeklindeki sorusuna da “Aynen öyle, korkutmadan yani öyle söyleyeyim.” cevabını vermiştir.

8. Çocuğun Değerler Eğitiminde Aileye Destek Unsurlar

Çocukların karakter gelişimlerinde ve değerler eğitiminde ailenin yanı sıra akran grubu, akrabalar, okul vb. çevresel faktörler de etkili olmaktadır. Çocuğun davranışlarını anlamak için yetiştiği çevreye bakmak gerekir. Çünkü insanın yetişmekte olduğu çevre, onu öğrenmeler yoluyla - çoğunlukla model alma şeklinde- her yönden etkiler (Tezcan, 2018, 51). İslam ahlak terbiyesinin merkezinde de model olarak öğrenme vardır. İslam terbiyesi model olmaya ek olarak, çocuğun doğuştan getirdiği yetenekleri göz ardı etmeden çevre prensibine önem verir. Kalıtım, aile ve çevre terbiyede etkili olan faktörler olarak ön plana çıkarlar (Meydan, 2020, 262).

Derinlemesine görüşmelerde katılımcılara, çocuklarının değerler eğitimi noktasında dışarıdan yardım alıp almadıkları sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlarda, ebeveynlerin çocuklarının değerler eğitimi noktasında okul ve öğretmen katkısı ile yaz Kur’an kursları dışında kamusal bir katkı almadıkları görülmektedir. Aynı şekilde çocuğun yakın çevresinde büyükanne-büyükbaba gibi bir akraba figürünün bu konuda aileye destek olduğu görülmektedir. Bu desteğin yerine göre çocuğa olumsuz etkilerine temas eden katılımcı görüşlerinin varlığı da dikkat çeken bir diğer husus olmuştur.

E4, “Annem kuran kursu hocası. Annemden büyük etki alıyor. Babamdan kesinlikle almıyor.” derken, bu analizin iki yönünü de barındıran bir cevap vermiştir.

E1, “Hayır. Bizim kadar baskın bir şekilde yok. Ufak tefek memlekette dedelerinin, büyük annesinin falan yaptıkları nasihatler bunun dışında tabii.” demektedir.

K1, öğretmenin çocuğu üzerinde oldukça etkili olduğunu vurguladıktan sonra, adı geçen öğretmenin velilerine “Benim çocuklarıma karışmayın, onlar her şeyin doğrusunu bilir.” şeklinde, şımartarak çocukta olumsuz etki yaratacak yaklaşımından bahsetmektedir. Aynı şekilde çocuğunun, yanlarında büyüdüğü dedesinin babaannesine karşı sert tutumu nedeniyle kadınlara karşı ses yükseltmeyi normalleştirdiği eleştirisinde bulunmuştur. Alınan cevaplardan, ebeveynlerin çocuklarının değerler eğitimi noktasında sınırlı çevresel destek aldıkları sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir.

Burada katılımcıların görüşleri doğrultusunda yoruma ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç

Ailenin kurucu, asli üyeleri olan eşlerin çocuklarının değerler eğitiminde birbirlerinden beklentileri çatı problemine odaklanan bu araştırmada, kendileriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilen altı çift, aile birlikteliğinin sevgi, anlayış, uzlaşma, paylaşım, fedakârlık, hoşgörü vb. ailenin kendi varlığını üzerine inşa ettiği değerlere atıfta bulunan önemli bilgiler sunmuşlardır.

Araştırmaya kaynaklık eden bu veriler, değerler temelinde oluşan literatürün kılavuzluğunda fenomenolojik analizlere tabi tutulduğunda ise bu konuda eksik kalınan, eşleri zorlayan durumların var olduğu görülmektedir.

Çocuklarının sahip olmalarını ve içselleştirmelerini istedikleri değerler sorulduğunda anne ve babaların kapsamlı, belirli bir sistematığı olan, literatürle örtüşen bir değerler hiyerarşisine dayalı bütüncül cevaplar yerine; sınırlı, kendi tecrübe ve öznel yargılarına dayalı yanıtlar verdikleri dikkat çekmektedir. Ebeveynin kendi eğitim, tecrübe ve düşünsel potansiyelinin çocuğuna yaklaşım biçimine, tutum ve beklentilerine yansıdığı gözlemlenmektedir. Eşlerin çocuklarının değerler eğitimine yönelik birbirlerinden beklentilerini ortaya koyarken diğerine karşı genel anlamda müspet düşünceler besledikleri görülse de özellikle herhangi bir değerın çocuğa kazandırılmasının ön koşullarından olan eşler arasında tutarlılık noktasında sorunların var olduğu görülmektedir. Eşler, çocuklarına değer aktarımı noktasında nasihatlere başvursalar da çocuklarının nasihatten çok hoşlanmadıklarından hareketle, literatürde de çoğunlukla en etkili değerler eğitimi yöntemi olan model olmaya yöneldiklerini ifade etmektedirler. Buna rağmen internette, sosyal medyada geçirilen sürenin çokluğu ve çocukta disiplinli çalışma alışkanlığının gelişimi noktasında ebeveynin olumsuz örnek teşkil edebilecek davranışlarının varlığına da temas edilmektedir.

Nasihat ve model olma gibi etkin, yaygın kullanımı olan değerler eğitimi yöntemlerinin dışında; çocukla birlikte kaliteli zaman geçirme, ortak kitap okuma etkinliği, milli-dini bayramları coşkuyla kutlama vb. öğretim tekniklerine başvurulsa da değer açıklama, ahlaki muhakeme vb. çocuğun düşünsel potansiyeline dayalı, ondaki analitik ve eleştirel düşünceyi geliştirecek değer öğretimi yöntemlerine başvurulmadığı anlaşılmaktadır. Çağımızda yaşanan sosyal değişimlerden sonra, özellikle çalışan anneler olgusuna dayalı olarak çocuğun kendisine en çok ihtiyaç duyduğu dönemde yeterince yanında olamamanın ıstırabını ortaya koyan anne görüşleri de değerler eğitiminde anne ve çocuk arasındaki duygusal bağın önemine atıfta bulunmaktadır. Çalışan annelerin varlığı, eşlerin çocuklarıyla geçirdiği sürelerin özellikle okulla birlikte azalması, hem çocukların çevresel etkiye açık hale gelmesi hem de bu konuda elleri zayıflayan ebeveynlerin dede-nine gibi aile yakınları ile öğretmen, imam, Kur'an kursu hocası vb. bir takım kamu görevlilerinin yardımına ihtiyaç duyması anlamına gelmektedir. Ancak ailelerin çocuklarının değerler eğitimi noktasında bu gruplardan sınırlı destek aldıkları fark edilmektedir. Görüşmelerde, ebeveynlerden bazıları çocuklarının değerler noktasında dede, nine ve öğretmenden müspet faydalar gördüklerini söyleseler de bu yardımın sınırlı kaldığı ve yerine göre çocukta bazı olumsuz davranışlara kapı aralayabildiği yönünde ifadelere de başvurmuşlardır.

Araştırma sonuçları bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda din eğitimi alanı için de önem taşıyan çocuğun değerler eğitimine ilişkin ebeveyn yaklaşımlarını merkeze alan bir takım önerilerde bulunulabilir. Okul çağında çocukları olan ebeveynlerin okul kültürünün bir parçası olarak diğer taraflarla yani okul idaresi, öğretmenler, okul psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisleri ile etkileşim içerisinde kalarak çocuklarının değerler eğitimi konusunda bilinçli ebeveyn tutumları hakkında eğitimlere alınmalıdırlar. Araştırmanın bulguları arasında ebeveynlerin çocuklarında öncelikli olarak adalet, merhamet ve dürüstlük gibi temel değerleri ön plana çıkardıkları ve bu değerlerin çocuklarında bulunması maksadıyla, daha çok nasihat yolunu benimsedikleri yer almaktaydı. Bu nedenle ebeveynlere verilen eğitimler arasında, "değer açıklama" ve "ahlaki muhakeme" gibi çocuğun söz konusu değerleri içselleştirmesine, analitik ve eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünce becerileri kazanmasına daha çok katkı sunması beklenen değerler eğitimi yöntemlerine yer verilmelidir. Bunun için okul kültürünün en önemli aktörlerinden olan ve çocuk için önemli rol modeller arasında yer alan öğretmenlerin bu yöntemlerden ve uygulama aşamalarından haberdar olmalıdırlar. Dolayısıyla öğretmenlik programlarının lisans eğitimi yıllarında öğretmen

adaylarına bu yöntemlerin eğitimlerinin verilmesi önem arz etmektedir. İlahiyat fakülteleri, Diyanet Akademisi gibi din eğitimcisi yetiştiren kurumların da öğretim programlarında, değerler eğitiminin felsefi, psikolojik ve eğitsel arka planının, farklı değerler eğitimi yaklaşımlarıyla desteklendiği içeriklere yer verilmelidir. Bu sayede eğitimler esnasında, "Sence bu davranış neden doğru/yanlış?" gibi sorularla tartışabilecekleri, çocuğun kendi değer yargılarını oluşturmasına imkân tanıyan "Değer Açıklama Yaklaşımı" ve örnek olaylar üzerinden "Ahlaki İkilem" tartışmaları yapmaları beklenebilir.

Çalışmanın bulguları arasında eşler arasında genel bir uyumdan bahsetmek mümkün olsa da çocuklara belirli değerleri kazandırma noktasında eşler arasında bir tutarsızlık sorununun varlığı da dikkat çekmekteydi. Özellikle bilişim çağında dijital bağımlılık düzeyine varan teknoloji kullanımı konusunda belirginleşen bu tutarsızlıkla baş edebilmeleri için en etkili değer eğitimi yöntemi olan rol modellik hususunun velilere mutlak anlamda iletilmesi gerekmektedir. Okul çağında çocuğu olan eşlerin çocuklarının disiplinli, çalışkan bireyler olmalarının önündeki en büyük engel olarak gördükleri sosyal medya kullanımı ve ekran karşısında geçirilen uzun süre sorunuyla baş edebilmenin ilk aşaması, eşlerin çocuklarına olumsuz örnek teşkil edebilecek davranışlardan kaçınmalarıdır. Ebeveynlere verilen eğitimlerin içeriğinde eşler arasında tutarlılık vurgusu mutlaka yer almalıdır.

Çocuğun ebeveyni tarafından arzu edilen değerlere sahip olması açısından çocuğun sosyal çevresinin önemli unsurları olan okul, aile ve çevre etkileşimi ve yardımlaşması önem arz etmektedir. Araştırmaya katkı sunan ebeveynlerin özellikle öğretmenlerden, dede-nine gibi yakın akrabalarından, çocuklarını gönderdikleri yaz Kur'an kurslarında birlikte zaman geçirdikleri din görevlilerinden çocuklarının eğitimi ve belirli değerlere sahip olmaları noktasında beklenti içerisinde oldukları ancak kimi zaman beklenenin aksine olumsuz etkilere maruz kaldıkları görülmektedir. Çocuğun sosyal çevresinin ondan beklenen değerlere sahip olması açısından pedagojik bir yaklaşımla düzenlenmesi önem arz etmektedir. Özellikle çalışan annelerin çocuklarıyla kısıtlı süre geçirmeleri bu sosyal çevrenin önemini artırmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları üzerinden çocuğun değerler eğitimine yönelik eşlerin birbirlerinden beklentileri temel araştırma problemine odaklanan ve daha çok katılımcıların bu konudaki duygu, gözlem ve deneyimlerini anlamaya odaklanan bu çalışmanın, özellikle temas ettiği alt problemler doğrultusunda yeni araştırmalara kaynaklık etmesi beklenmektedir. Örneğin, "Çocuklarının değerler eğitimi noktasında ebeveynlere yönelik eğitim içeriklerinde nelere temas edilmelidir? "Dijital çağda ebeveynlik ve buna yönelik ebeveyn tutumları"; "Çocukların değerler eğitiminde okul-aile ve çevre işbirliğini artırmaya yönelik yöntem arayışları"; "Çalışan ebeveynlerin çocuklarının değerler eğitimi noktasında onlarla nitelikli zaman geçirme stratejileri" vb. başlıklarda aktüel çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: HÇ; **Kavramsallaştırma:** HÇ; **Literatür Taraması:** HÇ; **Veri Toplama:** HÇ; **Veri İşleme:** HÇ; **Analiz:** HÇ; **Yazma - orijinal taslak:** HÇ; **Yazma - inceleme ve düzenleme:** HÇ.

3. Etik Kurul İzni:

Bu çalışma için etik kurul izni, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 01.11.2024 tarihli ve 2024.10.25 numaralı kararı ile alınmıştır.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma, NEVÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No: HDP 24520

5. Çıkar Çatışması:

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

6. Üretken Yapay Zeka Beyanı:

Çalışmanın hiçbir safhasında yapay zeka araçlarından faydalanılmamıştır.

7. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları:

KAYNAKÇA

Barbarosoğlu, Fatma - Şişman, Nazife. *Adı Konmamış Çağda Yeni Anne Babalar*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2021.

Başaran, İbrahim Ethem. *Anne Babanın Eğitim El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 1. Basım, 2021.

Bayraktar, M. Fatih. "Ailenin Eğitim Görevi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2 (1995), 117-142.

Bogdan, Robert C. - Biklen, Sari Knopp. *Eğitimde Nitel Araştırmanın Temelleri*. çev. Sibel Balcı - Berat Ahi. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2022.

Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 20. Basım, 2016.

Cevizci, Ahmet. *Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım., 2017.

Cohen, Louis vd. *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. çev. Erkan Dinç - Kasım Kiroğlu. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2021.

Çetintaş, İbrahim. *Aksiyoloji Yazıları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2021.

Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. 1 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Doğan, Zübeyde. "Değerler Eğitiminde Çocuklar İçin Felsefe P4C". *Karakter ve Değerler Eğitimi Güncel Yaklaşımlar*. ed. Canan Koç. 228-249. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2023.

Erkılıç, Turan Akman. "Değişim ve Değerler Eğitiminin Gereçekleri". *Karakter ve Değerler Eğitimi*. ed. Figen Ersoy - Perihan Ünüvar. 1-30. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2021.

Fyffe, Loyd vd. "Issues and Concerns in Children's Values Education". *Educating: Weaving Reserach Into Practice* 2 (2004), 104-111.

Genç, Ahmet - Barut, Yaşar. "Karakter Eğitimi ve Gelişiminde Aile, Çevre ve Okul". *Karakter ve Değerler Eğitimi*. ed. Bayram Özer. 28-44. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2019.

İşcan, Canan Demirhan - Aran, Özge Can. "Değerler Eğitiminde Ailenin, Okulun ve Çevrenin Rolü". *Karakter ve Değerler Eğitimi Gün cel Yaklaşımlar*. 62-81. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2023.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2014.

Keskin, Yakup. "Değer, İnanç ve Norm İlişkisi". *Değerler Bilançosu*. ed. Hasan Hüseyin Bircan - Bülent

- Dilmaç. 125-150. Sarı Kitap. Konya: Çizgi Kitabevi, 1. Basım, 2016.
- Kılıç, Selim. "Örnekleme Yöntemleri". *Journal of Mood Disorders* 3/1 (2013), 44. <https://doi.org/10.5455/jmood.20130325011730>
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat, 4. Basım, 2020.
- Meydan, Hasan. "Ahlak Eğitimi". *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi*. ed. Murat Demirkol. 243-262. Ankara: Bilay, 2. Basım, 2020.
- Meydan, Hasan. "Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine bir Değerlendirme". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 93-108.
- Meydan, Hasan. *Postmodern İklimde Din ve Değerleri Öğretmek*. İstanbul: Dem Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Novianti, Ria vd. "Parenting in Cultural Perspective: A Systematic Review of Paternal Role Across Cultures". *Journal of Ethnic and Cultural Studies* 10/1 (2023), 22-44. <https://doi.org/10.29333/ejecs/1287>
- Sağlam, Halil İbrahim. *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2. Basım, 2020.
- Şimşir, Zeynep - Dilmaç, Bülent. "Ailede Değerler Eğitimi". *Değerler Bilançosu*. ed. Hasan Hüseyin Bircan - Bülent Dilmaç. 269-287. Sarı Kitap. Konya: Çizgi Kitabevi, 1. Basım, 2016.
- Şimşir, Zeynep - Dilmaç, Bülent. "Okullarda Değerler Eğitimi". *Değerler Bilançosu*. ed. Hasan Hüseyin Bircan - Bülent Dilmaç. 185-207. Beyaz Kitap. Konya: Çizgi Kitabevi, 1. Basım, 2016.
- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 93. Basım, 2021.
- Tezcan, Mahmut. *Değerler Eğitimi Sosyolojik Yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Ulusoy, Kadir. *Karakter Değerler ve Ahlak Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2. Basım, 2021.
- Ulusoy, Kadir - Dilmaç, Bülent. *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, 6. Basım, 2020.
- Ünal, Fatma. "Karakter Gelişiminde ve Eğitiminde Aile, Çevre ve Okul". *Karakter ve Değer Eğitimi*. ed. Vedat Aktepe - Mevlüt Gündüz. 42-61. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2019.
- Vandenbos, Gary R. Washington: American Psychological Association, Second Edition., 2015. <http://dx.doi.org/10.1037/14646-000>
- Weis, Mirjam vd. "Maternal Education and Children's School Achievement: The Roles of Values, Parenting, and Behavior Regulation". *Jornal of Child and Family Studies* 32/3 (2023), 691-703. <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02405-y>
- Zengin, Mahmut. "Herkes İçin Geçerli Uygun Değerleri Belirlemek ve Öğretmek Mümkün mü? Değer Eğitimi Yaklaşımları Bağlamında Bir Değerlendirme". *Sakarya University Journal of Education* 7/2 (2017), 432-445.
- "Aşkı Kimden Aldın Sevgiyi Kimden türkü sözü". Erişim 28 Temmuz 2025. https://www.turkuler.com/sozler/turku_aski_kimden_aladin_sevgiyi_kimden.html
- "değer ne demek TDK Sözlük Anlamı". Erişim 22 Kasım 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=değer>
- "How to Let Go of Working-Mom Guilt". *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2020/09/how-to-let-go-of-working-mom-guilt>

Research Article
10.28949/bilimname.1814973

Badge:
Issue : 55
Year: 2026
Page: 120-122

 Hasan ÇETİNEL^{a*}

^a Assoc. Prof., Nevşehir Hacı Bektaş
Veli University,
hasancetinel@gmail.com

* Corresponding Author

Received: 11.01.2025
Accepted: 2.18.2026
Published: 4.30.2026

Citation:
Çetinel, H. (2026). Çocuğun Değerler
Eğitimine İlişkin Eşlerin
Birbirlerinden Beklentileri Üzerine
Nitel Bir Araştırma. *bilimname*, 55,
120-122.
<https://doi.org/10.28949/bilimname.1814973>

A Qualitative Study on Spouses' Expectations of Each Other Regarding Children's Values Education

Extended Abstract

Values encompass judgments with philosophical, spiritual and psychological dimensions that determine an individual's choices among different options regarding the meaning and course of life, as well as criteria that give meaning to culture and society. Values contribute to the individual's shaping of moral identity by comparing themselves with others. Initially falling solely within the scope of philosophy, values have become part of the field of activity of social sciences such as sociology, psychology and educational sciences with the emergence and development of different disciplines. The relationship between values and beliefs and social norms, and the existence of value processes that emerge under the influence of an individual's personality traits, place this topic within the remit of institutions such as the family, school and politics. In this context, values education has long been one of the important topics addressed by educational sciences, with conceptualisations such as values education at school and character-based education. Family and parental support are among the most important factors in enhancing the effectiveness of schools and teachers in values education. For every child, the family environment –where they make their first observations and learn about the world and life through imitation– constitutes the first step in values education. Based on the assumption that the family is one of the most important elements in values education, this research focuses on the impact of parental roles in a child's values education and the expectations spouses have of each other in this regard. In-depth interviews were conducted with six parents who have children of compulsory school age. The purpose of in-depth interviews, one of the qualitative data collection techniques, is to reveal the interviewee's thoughts, experiences and expertise on the subject. The process was carried out through verbal communication between the researcher and the participant. The data obtained from the in-depth interviews were subjected to interpretative phenomenological analysis based on the literature. The aim of phenomenological analysis is not to produce generalisable findings, but to generate insights into how a specific person understands a

specific phenomenon in a specific context. When these data, which form the basis of the research, were analyzed phenomenologically within the literature on values, it was observed that there were gaps in this area and situations that challenged spouses. When asked about the values they want their children to possess and internalise, it is noteworthy that parents give limited responses based on their own experiences and subjective judgements, rather than comprehensive, systematic answers grounded in a hierarchy of values consistent with the literature. It is observed that the parent's own education, experience, and intellectual capacity are reflected in their approach to their child, their attitudes, and their expectations. It is seen that the spouses, who emphasise a limited list of values consisting of basic values such as honesty, compassion, and tolerance, to which their children owe the existence of the family institution, national values such as patriotism, and fundamental universal values such as justice, are also influenced by their beliefs and cultural perceptions in these judgements. While spouses generally express positive thoughts about each other when articulating their expectations regarding their children's values education, inconsistencies between them are observed, which hinder the effective internalization of values by the child. Although spouses resort to giving advice when it comes to transmitting values to their children, they state that they tend to become role models, which is often considered the most effective method of values education in the literature, based on the fact that their children do not particularly like being advised. Nevertheless, the study also points to issues such as the excessive time spent on the internet and social media, and the existence of parental behaviours that could set a negative example in terms of developing disciplined study habits in children. All participants claimed that the fundamental value they wanted to see in their children was also present in themselves. However, based on both the participants' own statements and the answers they gave to additional questions posed by the researcher in a manner appropriate to the nature of in-depth interviews, it was found that some participants mentioned exceptional circumstances. In addition to commonly used and effective value education methods such as giving advice and setting an example, teaching techniques such as spending quality time with the child, reading books together, and celebrating national and religious holidays enthusiastically are used. However, it appears that value education methods based on the child's intellectual potential and designed to develop their analytical and critical thinking –such as explaining values and moral reasoning– are not used. Following the social changes experienced in our era, the views of mothers reveal the distress of not being able to be sufficiently present for their children during the period when they need them most, particularly due to the phenomenon of working mothers.

Keywords: Religious Education, Values, Values education, Family, Parents.

Peer-review: External, Independent.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Author Contributions:

Concept: HÇ; **Conceptualization:** HÇ; **Literature Search:** HÇ; **Data Collection:** HÇ; **Data Processing:** HÇ; **Analysis:** HÇ; **Writing – original draft:** HÇ; **Writing – review & editing:** HÇ.

3. Ethics approval:

Ethics Committee Approval for this study was obtained with the decision of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Social and Human Sciences Ethics Committee dated 11.01.2024 and numbered 2024.10.25.

4. Funding/Support:

This work has funded by the Scientific Research Projects Unit at NEVU. Project No.: HDP 24520.

5. Competing Interests:

The authors declare no competing interests.

6. GenAI Usage Statement:

No GenAI tools were used at any stage of the study.

7. Sustainable Development Goals:

